

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

Giedrė Brazdauskaitė

Neakivaizdinio sk. Tarptautinės jūrų teisės TJT mn 4 – 02 gr. studentė

**LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS
SĄVEIKA: INTEGRACIJOS PROBLEAMOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. J. Žilys

Katedros vedėjas –
prof. dr. E. Jarašiūnas

Vilnius 2005

TURINYS

Įvadas	3
1. Viršenybės principo doktrina	7
1.1. ES teisės viršenybės principo doktrina	7
1.2. LR Konstitucijos viršenybės principo doktrina	10
1.3. ES teisės viršenybės principo pripažinimas	12
1.4. ES teisės viršenybės principas ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai	17
2. Suvereniteto sąvoka ir ES integracija	19
2.1. Suvereniteto sąvoka LR Konstitucijoje	20
2.2. ES integracija ir suvereniteto sąvokos rekonceptualizavimas	26
3. Konstituciniai teismai ir ES teisė	32
3.1. LR Konstitucinio Teismo kompetencija ir ES teisė	35
3.2. LR Konstitucijos aiškinimo probleminiai klausimai ES teisės kontekste	39
3.3. Bendradarbiavimas: preliminarus nutarimo procedūra	41
Išvados	46
Šaltiniai ir literatūra	48
Santrauka	55

Įvadas

1990 m. kovo 11 d. buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė. Šis įvykis atvėrė naują Lietuvos konstitucinės raidos etapą. 1992 m. spalio 25 d. įvykusiame referendume Lietuvos Respublikos piliečiai pritarė LR Konstitucijai¹, kuri įtvirtina Lietuvos nepriklausomybę ir demokratiją bei išreiškia tautos suverenitetą.

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuva tapo pripažinta dalyve tarptautiniuose santykiuose. Bendradarbiavimas tarp Lietuvos ir Europos Bendrijos prasidėjo 1991 m. 1992 m. gegužės 11 d. Lietuva ir Europos Bendrija pasirašė prekybos ir komercinio bei ekonominio bendradarbiavimo sutartį², o vėliau priėmė deklaraciją dėl politinio dialogo tarp Bendrijos ir Lietuvos Respublikos. 1993 m. birželio 21-22 d. vykusiame Europos Vadovų Tarybos susitikime Kopenhagoje Bendrija pirmą kartą suformulavo savo poziciją dėl Vidurio ir Rytų Europos valstybių narystės Europos Sąjungoje ir nustatė kriterijus jų dalyvavimui šioje Bendrijoje. 1994 m. liepos 18 d. buvo pasirašyta ES ir Lietuvos laisvosios prekybos sutartis.³ Tų pačių metų pabaigoje prasidėjo derybos dėl Europos sutarties, kurios baigėsi 1995 m. birželio 12 d. Europos Sutarties pasirašymu.⁴ 1995 m. gruodžio 8 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė įteikė oficialų prašymą priimti Lietuvos Respubliką į Europos Sąjungą (toliau vadinama ES). Prasidėjo itin sudėtingas derybų etapas, kurio metu Lietuvos teisė buvo derinama su Bendrijos teise. Stojimo derybos buvo oficialiai baigtos 2002 m. gruodžio 12-13 d. Kopenhagoje vykusiame Europos Vadovų Tarybos susitikime. 2003 m. balandžio 16 d. Atėnuose buvo pasirašyta stojimo į Europos Sąjungą sutartis⁵, kuriai 2003 m. gegužės 10-11 d. vykusiame referendume pritarė Lietuvos Respublikos piliečiai. 2004 gegužės 1 d. Lietuva tapo viena iš 25 visateisių ES valstybių narių kartu su devyniomis kitomis valstybėmis - Čekija, Estija, Kipru, Latvija, Lenkija, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija.

Nors Lietuva ir tapo visateise Europos Sąjungos nare, tačiau integracijos proceso sąlygoti uždaviniai jai yra aktualūs iki šiol. Šiame procese didelis dėmesys yra skiriamas Lietuvos teisės derinimui su Europos Bendrijų teise. Pažymėtina, kad šis procesas neapsiriboja vien tik atskirų Bendrijos teisės normų perėmimu ir jų įgyvendinimu nacionalinėje teisėje. Šis procesas apima ir šių normų veikimo ir taikymo principų inkorporavimą į nacionalinę teisės sistemą.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. - 1992, Nr. 33-1014.

² Lietuvos Respublikos ir Europos Ekonominės Bendrijos bei Europos Atominės Energijos Bendrijos sutartis "Dėl prekybos bei komercinio ir ekonominio bendradarbiavimo // Valstybės žinios. - 1993, Nr. 7.

³ Europos Bendrijos, Europos Atominės Energijos Bendrijos, Europos anglies ir plieno bendrijos, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės, sutartis "Dėl laisvos prekybos ir su prekyba susijusių dalykų" // Valstybės žinios. - 1995, Nr.105-2347; 1996, Nr.49 (atitaisymas).

⁴ Europos sutartis, steigianti asociaciją tarp Europos Bendrijų bei jų Šalių Narių, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės // Valstybės žinios - 1998, Nr.11-266.

⁵ Stojimo į Europos Sąjungą sutartis// Valstybės žinios. - 2004, Nr. 1-1.

Europos Sąjunga išpareigojo gerbti šalių narių konstitucines tradicijas. Nors tarp šalių narių yra nemažai konstitucinių tradicijų panašumų, tačiau savitumų yra daug daugiau. Kaip pavyzdžiai galėtų būti Olandijos Konstitucija, kuri nėra grindžiama suvereniteto idėja. Liuksemburgas buvo pripažintas kaip nepriklausoma valstybė tarptautine sutartimi. Tačiau Lietuvoje kaip ir kitose valstybėse Konstitucija yra suverenios tautos steigiamasis aktas. Suvereni tauta suteikia Konstitucijai aukščiausią teisinę galią ir įtvirtina konstitucijos viršenybės principą. Todėl Europos Sąjungos teisė turi susidurti su kiekvienos šalies konstitucine tradicija „individualiai”.

Vienas iš pagrindinių ES teisės principų yra jos viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu principas, išplėtotas Europos Teisingumo Teismo (toliau vadinamu ETT). ETT išplėtojus ES teisės viršenybės principą, valstybės susidūrė su dviejų viršenybės principu grindžiamų teisės šakų sistemomis, t.y. nacionalinės konstitucinės teisės ir ES teisės. Pagal ES teisę, jei iškyla prieštaravimas tarp ES teisės ir nacionalinės teisės, galioja ES teisė. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucija numato, kad negalioja joks įstatymas, priešingas Konstitucijai, t.y. LR Konstitucija numato Konstitucijos viršenybę nacionaliniame lygmenyje. Taigi dviem analogiškais principais pagrįstos abi teisinės sistemos.

Šių principų sąveika sukelia nemažai doktrinių problemų. Pirmiausia, Europos teisės viršenybės pripažinimas itin skiriasi monistinio ir dualistinio modelio valstybėse. Pavyzdžiui, monistinio modelio valstybė Austrija pripažįsta Bendrijos teisės viršenybę ir konstitucinėms normoms. Tačiau daug sudėtingesnė situacija yra dualistinio modelio valstybėse. Šios valstybės ES integraciją interpretuoja kaip tarptautinę integraciją, t.y. į Europos integracijos procesą žiūrima iš tarptautinės pozicijos. Ši pozicija nepripažįsta besąlyginės Europos teisės viršenybės. Europos teisės viršenybės interpretavimas skiriasi kiekvienoje valstybėje narėje, atsižvelgiant į tos šalies konstitucines tradicijas ir konstitucinių teismų plėtojamą jurisprudenciją.

Taip pat daug diskusijų sulaukia Europos teisės viršenybės prigimties doktrina. Europos teisė nepriskiria savęs nei prie tarptautinės teisės, nei prie šalių narių teisinių sistemų. Europos teisė – autonomiška teisės šaka. Ji *sui generis* ir kyla pati iš savęs. Tokia nuostata sulaukia itin daug kritikos mokslinėse diskusijose.

Apie suvereniteto sampratos aiškinimą taip pat buvo daug diskutuojama. Pagal ES teisę, ji grindžiama nuolatiniu suverenių galių apribojimu, tačiau daugelis šalių narių pripažįsta tik valstybės kompetencijų patikėjimo doktriną. Taigi suvereniteto sampratos aiškinimas Europos lygmenyje ir nacionaliniame lygmenyje yra netapatus.

Nacionaliniai konstituciniai teismai, aiškindami šiuos principus, laikosi įvairių pozicijų. Vieni pripažįsta absoliutų Europos teisės viršenybės principą, kiti – taiko apribojimus, tretieji – kaip

Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas⁶ – neigia besąlyginę ES teisės viršenybės legitimumą ir bandymus „atristi“ suvereniteto sąvoką nuo tautos. Tačiau yra nepaneigiamas faktas, kad ES integracijos procesas daro didelę įtaką nacionalinėms konstitucijoms. Toks poveikis kartais yra įvardijamas kaip nacionalinių konstitucijų europeizacija.⁷

Tyrimo hipotezė:

Nacionalinės konstitucinės teisės ir ES teisės sąveikoje ryškės naujos teisinės problemos, kurias turės spręsti ne tik Europos Sąjungos, bet ir valstybių narių jurisdikcinės institucijos.

Tyrimo tikslas:

Šiame darbe yra siekiama atskleisti galimas artimiausios ateities teisinės aktualijas Lietuvoje. Šio darbo tikslas yra apžvelgti kitų šalių narių konstitucinių teismų jurisprudenciją ir Europos Sąjungos konstitucionalizmo tendencijas nagrinėjančių mokslininkų pozicijas tam, kad atskleisti galimus LR Konstitucijos aiškinimo iššūkius ES integracijos procese.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti ES teisės ir LR Konstitucijos viršenybės principus, jų doktrinos pagrindus, sąveikos ir prižinimo aspektus;
2. Išnagrinėti suvereniteto sąvoką LR Konstitucijoje, šios sąvokos interpretavimą šalių narių konstituciniuose teismuose ir ES integracijos poveikį suvereniteto sampratos kitimui;
3. Apžvelgti konstitucinių teismų santykį su ES teise, nacionalinės konstitucinės teisės ir ES teisės kolizijų sprendimo būdus ir bendradarbiavimo galimybes.

Šiame darbe yra nagrinėjama LR Konstitucinio teismo ir ETT jurisprudencija. Taip pat šiame darbe yra analizuojamos Lietuvos konstitucinės teisės specialistų pozicijos dėl Lietuvos konstitucinės teisės santykio su Europos Sąjungos teise, papildant jas žinomų užsienio konstitucinės teisės specialistų nuomonėmis. Kaip teigia M.P. Maduro, Europos integracija ne tik meta iššūkį nacionalinėms konstitucijoms; ji meta iššūkį pačiai konstitucinei teisei. Ji meta iššūkį teisinei valstybių monopolijai ir hierarchinei teisės struktūrai.⁸ Šis teisinių sistemų derinimo procesas yra labai dinamiškas. Šiame darbe taip pat yra kalbama apie galimas nacionalinės ir konstitucinės teisės santykio modeliavimo galimybes (I.Pernice, J.H.H.Weiler ir kt.).

Darbo pirmajame skyriuje yra nagrinėjamas santykis tarp ES teisės viršenybės ir Konstitucijos viršenybės principų. Tiek nacionalinė teisė, tiek ES teisė pateikia skirtingus atsakymus dėl ES teisės viršenybės taikymo. Šiame skyriuje yra apžvelgiamos įvairios

⁶ Informacija apie Vokietijos Federacinį Konstitucinį Teismą žr.: <http://www.bverfg.de>

⁷ Rochere J.D, Pernice I. European Union Law and National Constitutions: General Report to Fide XX Congress 2002 Walter Hallstein Institut 2003 // <http://www.rewi.hu-berlin.de/WHI/english/papers/whipapers1702/index.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁸ Maduro M.P. We, The Court, The European Court of Justice and the European Economic Constitution. - Oxford: Hart Publishing. - 1998 p. 175.

konstitucinės teisės specialistų nuomonės šiuo klausimu. Skirtingų pozicijų priešpastatymas padeda atskleisti šio klausimo įvairialypiškumą.

Antrajame skyriuje pateikiama suvereniteto sąvokos analizė, jos įtvirtinimas LR Konstitucijoje, diskutuojama kompetencijų delegavimo klausimais. Taip pat yra nagrinėjamos LR Konstitucijos nuostatos, sąlygojančias integraciją, bei Konstitucijos pataisos, kurios buvo būtinos ES integracijos procese. Siekiant apibendrinti konstitucinių pataisų kontekstą visame ES lygmenyje, šis skyrius apima lyginamąją šalių narių konstitucinių pataisų apžvalgą. Šiame skyriuje taip pat yra apžvelgiamas suvereniteto sąvokos aiškinimas šalių narių konstituciniuose ginčiuose bei jos rekonceptualizavimo tendencijos. Taip pat yra akcentuojamos užsienio autorių pozicijos dėl suvereniteto įtvirtinimo Baltijos šalių konstitucijose.

Trečiajame skyriuje yra pateikiama konstitucinių teismų pozicija dėl ES teisės viršenybės taikymo. Kadangi konstitucinio teismo *rason d'etre* yra tiksliai garantuoti konstitucijos viršenybę, konstituciniai teismai susiduria su itin atsakinga užduotimi aiškinti ES ir nacionalinės konstitucinės teisės santykį. Šiame skyriuje yra apibrėžiama LR Konstitucinio Teismo kompetencija aiškinti ES pirminę ir antrinę teisę, taip pat diskutuojama apie LR Konstitucijos aiškinimo problematiką ES teisės kontekste. Skirtingai nuo kolizinių situacijų, paskutinė šio skyriaus dalis apima nacionalinių konstitucinių teismų ir ETT bendradarbiavimo galimybes. Kaip teigia I.Pernice, nors autonomiškai savo kilmėje, abu teisiniai lygiai stipriai priklauso vienas nuo kito: Europos valdžia negali funkcionuoti be nacionalinės valdžios ir teisinių sistemų, kuriomis ji grindžiama, o nacionalinė valdžia turi pasikliauti ir veikti per ES institucijas tam, kad pasiekti bendrų rezultatų, kurių ji negalėtų pati pasiekti. Santykis tarp Europos ir nacionalinės teisės yra ne hierarchinis, bet funkcinis.⁹

Tyrimo metodai:

Šiame darbe taikomi šie tyrimo metodai: loginis-analitinis, sisteminis analizės, lyginamasis metodai.

⁹ Pernice I. Multilevel Constitutionalisation in the European Union // European Law Review. - 2002, t. 27, Nr. 5, p.516.

1. Viršenybės principo doktrina

ES ir nacionalinės konstitucinės teisės sąveikoje vienas aktualiausių uždavinių yra ES teisės viršenybės principas, kuris ETT buvo išplėtotas iki konstitucinio lygmens, suteikiant šiam principui Grundnorm statusą. Šių principų sąveika apima daug probleminių klausimų. Pažymėtina, kad šioje diskusijoje yra svarbus ne tik šių principų sąveikos aspektas, bet ir jų pagrindimo – kilmės – aspektas.

E.Jarašiūnas savo straipsnyje „LR Konstitucija ir Europos integracija“ teigia, pagal ES teisės viršenybės principą nacionalinės teisės normos (net ir konstitucinės) negali paneigti teisės sistemos, kuri kyla iš Europos Bendrijos Steigimo sutarčių. ETT jurisprudencijoje pažymima, kad ES teisė yra savarankiškas, ypatingas teisės šaltinis, kurio turi laikytis visos valstybės narės, kadangi jos perleido dalį savo kompetencijos ES. Ar galima toje pačioje valstybėje suderinti dvi viršenybes? Ar nacionalinis konstitucionalizmas apskritai yra suderinamas su ES integracija ir ETT plėtojama doktrina? Atsakymą rastume analizuodami nacionalinės konstitucijos ir ES teisės prigimtį bei esmę.¹⁰ Šiame skyriuje yra apžvelgiama, kaip buvo išplėtotą ES teisės viršenybės doktrina, ir kuo grindžiama nacionalinės konstitucijos viršenybės doktrina.

Tačiau prieš kalbant apie ES teisės viršenybę, pažymėtina, kad pagal tarptautinę viešąją teisę, valstybės pačios nustato, koks jų prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų statusas vidaus teisėje. Europos Bendrijos buvo įkurtos tarptautinių sutarčių pagrindu, kadangi sutarčių sudarymui bei įsigaliojimui taikomi tarptautinės viešosios teisės principai. Taip pat pažymėtina, kad ES teisės viršenybės pripažinimas itin skiriasi monistinio ir dualistinio modelio valstybėse. Sudėtingesnė situacija yra pagal dualistinį modelį, kuris grindžiamas tarptautinės integracijos pozicija.¹¹ Tačiau ETT pozicija, kad ir Europos integracijos procesą reikia žiūrėti iš konstitucinių, o ne iš tarptautinių pozicijų, sukelia dar daugiau sumaišties šios teisinės sistemos suvokimui.¹²

1.1. ES teisės viršenybės principo doktrina

Europos Sąjungos teisė yra sukurta sutarčių pagrindu. Ši teisė yra išvestinė iš valstybių valios. Lietuvos Respublika dalyvauja ES remdamasi savo LR Konstitucija. Pažymėtina, kad ir pačiose steigiamosiose sutartyse pabrėžiama pagarba šalies konstitucinėms tradicijoms, teisinės valstybės

¹⁰ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 22.

¹¹ Rochere J.D, Pernice I. European Union Law and National Constitutions: General Report to Fide XX Congress 2002. Walter Hallstein Institut 2003 // <http://www.rewi.hu-berlin.de/WHI/english/papers/whipapers1702/index.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹² Pernice I. Multilevel Constitutionalism in the European Union. Walter Hallstein Institut 2002 // <http://www.rewi.hu-berlin.de/WHI/english/papers/whipapers1702/index.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

principams.¹³ Pagal ES sutartis Sąjunga gerbia savo valstybių nacionalinį savitumą. Tačiau nacionalinės konstitucinės ir ES teisės sąveika apima daug probleminių klausimų. Šioje sąveikoje yra svarbus ES teisės viršenybės principo doktrinos plėtojimas.

ES teisės viršenybės principas buvo išvestas iš Europos Bendrijų Sutarties nuostatos, kad valstybės narės imasi visų atitinkamų priemonių, bendrų ar konkrečių, kad būtų atliekamos pareigos, kylančios iš šios sutarties arba atsirandančios dėl Bendrijos institucijų veiksmų. Šalys narės prisideda prie Bendrijos uždavinių atlikimo ir nesiima jokių priemonių, kurios trukdytų siekti šios sutarties tikslų.

Pažymėtina, kad ES teisės viršenybės principo neįvardijamas sutartyse kėlė didelį uždavinį ETT išplėtoti jį savo jurisprudencijoje. 1964 metais byloje 6/64 *Costa v. ENEL*¹⁴ ETT paskelbė ES teisės viršenybės principą prieš nacionalinę teisę, pagrįsdamas tuo, kad valstybė, savarankiškai priimdama sprendimą dėl stojimo, pripažįsta ir kuriamos teisės prioritetą. 1970 metais ETT byloje 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft*¹⁵ ETT pirmą kartą nurodė, kad Bendrijos teisė yra viršesnė už šalių narių konstitucines nuostatas, t.y. Bendrijos teisė, kaip nepriklausoma teisinė sistema, negali būti ginčijama valstybių narių konstitucinėmis normomis, kadangi taip būtų ginčijamas pats Bendrijos teisinis pagrindas. *Simmenthal*¹⁶ byloje ETT atkreipė dėmesį į visą eilę kitų Bendrijos teisės viršenybės principo aspektų. Visų pirma, ETT nurodė, jog valstybės turi ne tik pareigą pakeisti nacionalinį aktą, jei jis yra nesuderinamas su Bendrijos norma, bet ir netaikyti tokio akto, kol jis nebus panaikintas arba pakeistas. Kita vertus tai reiškia, kad pačios Bendrijos teisės normos egzistavimas nepanaikina jai prieštaraujančios nacionalinės teisės normos – nacionalinis teismas tik privalo jos netaikyti (*to set aside*). 1990 m. ETT *Factortame*¹⁷ sprendime nurodė, kad Bendrijos teisei pirmenybė turi būti teikiama net ir tuo atveju, kai kolizija tarp jos ir nacionalinės teisės normų yra tik numanoma.

Kalbant apie suverenių galių perleidimą, *Gend & Los*¹⁸ byloje ETT teigė, kad įsteigus Bendriją, susidarė nauja tarptautinė teisinė sistema, vardan kurios valstybės numatytose srityse apribojo savo suverenias galias, o minėtoje *Costa v ENEL* byloje ETT dar kartą pabrėžė, kad valstybės narės yra apribojusios, nors ir konkrečiose srityse, savo suverenias galias. Tolesnėse bylose ETT pabrėžė, kad ES teisė grindžiama nuolatiniu suverenių teisių apribojimu, ir kad Bendrijos galia kyla iš galių perdavimo iš šalių narių Bendrijai. Taigi toks ETT terminologijos kitimas rodo besikeičiančios, dinamiškos ES teisės prigimtį. Galėtume pabrėžti, kad ši terminija

¹³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 23.

¹⁴ Byla 6/64 *Costa v. ENEL*

¹⁵ Byla 11/70 *Handelsgesellschaft*

¹⁶ Byla 106/77 *Simmenthal*

¹⁷ Byla C-213/89 *Factortame*

¹⁸ Kūtris G. Valstybės kompetencijos perdavimas Europos Sąjungos institucijoms ir konstitucinio teismo vaidmuo // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 24.

įvedama į bylas „tikslingai“, t.y. toks interpretavimas yra politinio proceso išdava. Šios terminijos „tikslingumas“ gali būti dar akivaizdžiau atskleistas analizuojant ETT jurisprudencijos nuostatų kitimą dėl ES teisės prigimties:¹⁹

- *Van Gend en Loos* byloje nurodė, kad Bendrija tarptautinėje teisėje sukūrė naują teisinę tvarką;
- *Costa v ENEL* byloje ETT atskyrė Bendrijos teisę nuo tarptautinės teisės, teigdamas, kad skirtingai nuo įprastų tarptautinių sutarčių, EEB sutartis sukūrė atskirą teisės sistemą, kuri yra inkorporuojama į valstybių narių teisės sistemą;
- *Commission v. Luxembourg and Belgium* byloje²⁰ „naujosios teisinės tvarkos“ terminas vartojamas be užuominos į tarptautinę teisę;
- *Las Verts*²¹ byloje įvedama konstitucinė terminologija, t.y. Bendrija yra pagrįsta teisės viršenybės principu ir todėl nei valstybė narė, nei Bendrijos institucijos negali išvengti klausimo, ar jų sprendžiami klausimai ir priimtose teisinės priemonės atitinka konstitucinę chartiją, t.y. Europos Ekonominės Bendrijos sutartį
- *ETT Nuomonėje Nr. 1/91*²² buvo dar kartą pakartotas „konstitucinės chartijos“ terminas.

Taigi galėtume teigti, kad Bendrija transformavosi iš tarptautinės teisės sistemos į konstitucinę sistemą.²³ Pažymėtina, kad ETT išplėtojo ES teisės viršenybės principą remdamasis šiais argumentais:

- steigimo sutartys ir jų pagrindu kuriama teisės sistema yra savarankiškas teisės šaltinis (autonomiškas);
- nacionalinis suverenitetas yra ribojamas dalies galių perleidimu ES;
- prieštaraujančios vienašališkos nacionalinės priemonės keltų pavojų vienodam ES teisės taikymui ir jų integralumui.

Taip pat apibendrinus galime pastebėti tokius ES teisės viršenybės teisinius reiškinius nacionalinių teisės aktų atžvilgiu:

- šis principas reiškia tiek pirminės, tiek antrinės teisės viršenybę;
- jis galioja visoms vidaus teisės normoms, net ir konstitucinėms;
- jokie nacionaliniai teisės aktai negali panaikinti Bendrijos teisės akto galiojimo;
- viršenybės principas numato, kad esant kolizijai su nacionaliniais teisės aktais, nacionaliniai teisės aktai negalioja;
- viršenybės principas taikomas tik ES perduotos kompetencijos ribose.

¹⁹ Rukštelytė V. Konstituciniai narystės Europos Sąjungoje pagrindai. Antra dalis. // Justitia. - 2004, Nr.5, p.55.

²⁰ Byla 90,91/63 *Commission v. Luxembourg and Belgium*

²¹ Byla 294/83 *Parti Ecologiste 'Les Verts' v Parliament*

²² *Opinion 1/91 (Re Draft Agreement on a European Economic Area)*

²³ Craig P. *Constitutions, Constitutionalism and the European Union*//*European Law Journal*, 2001, tomas 7, Nr.2. p.134.

Pažymėtina, kad ES teisės viršenybė ETT jurisprudencijoje šiuo metu yra grindžiama konstituciniu, o ne tarptautiniu EB sutarties prigimties supratimu.

Su ES teisės viršenybės principu glaudžiai susiję ir tiesioginio taikymo bei tiesioginio veikimo principai. Tiesioginio taikymo principas reiškia tai, kad kai kurie ES teisės aktai suteikia teises ir pareigas asmenims be papildomo šių aktų inkorporavimo į nacionalinę teisę. Skirtingai nuo tiesioginio taikymo principo, tiesioginio veikimo principas nėra aiškiai įvardytas EB/ES steigiančiose sutartyse ir buvo išplėtotas ETT. Bylos *Van Gend en Loos* sprendime ETT pažymėjo, kad Bendrijos teisė valstybių narių subjektams gali tiesiogiai suteikti teises nepriklausomai nuo valstybių narių nacionalinės teisės. Tai reiškia, kad privatūs asmenys gali ginti savo teises nacionaliniuose teismuose tiesiogiai remdamiesi EB teisės normomis.

1.2. LR Konstitucijos viršenybės principo doktrina

LR Konstitucija yra pirminė teisė, kylanti iš tautos susitarimo, t.y. ji yra aukščiausia šalyje veikianti teisė. Būtent LR Konstitucijos pagrindu Lietuva integravosi į ES ir patikėjo jos institucijoms savo valstybės institucijų kompetenciją.

Konstitucijos viršenybė yra sudėtinis konstitucinis principas.²⁴ Jos įtvirtinimas LR Konstitucijoje remiasi daugeliu straipsnių: Konstitucijos 5 straipsnis 2 dalis numato, kad valdžios galias riboja Konstitucija; 6 straipsnis 2 dalis nurodo, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas; 6 straipsnio 2 dalis nurodo, kad kiekvienas savo teisės gali ginti remdamasis Konstitucija; 7 straipsnio 1 dalis nurodo, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai; 102 straipsnio 1 dalis nurodo, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams; 110 straipsnio 1 dalis nurodo, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, priešingo Konstitucijai. Konstitucijos viršenybė reiškia, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekas negali pažeisti Konstitucijos. Konstitucijos viršenybė politinėje sistemoje visų pirma reiškia, kad ji yra teisės aktų hierarchijos viršūnėje, todėl visi įstatymų leidimo, vykdomosios valdžios institucijų, savivaldybių teisės aktai turi atitikti Konstituciją.²⁵

Konstitucijos viršenybės principo aiškinimas yra itin svarbus nacionalinių konstitucinių teismų jurisprudencijoje. Interpretuodamas LR Konstitucijos viršenybės principą, LR Konstitucinis Teismas nurodė, kad Konstitucijos viršenybės principas yra pamatinis demokratinės teisinės

²⁴ Birmontienė Toma, Jarašiūnas Egidijus, Kūris Egidijus, Maksimaitis Mindaugas, Mesonis Gediminas, Normantas Augustinas, Pumputis Alvydas, Vaitiekienė Elena, Vidrinskaitė Saulė, Žilys Juozas. Lietuvos konstitucinė teisė. - Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. - p. 238.

²⁵ Ibid. P.409.

valstybės pagrindas, o Konstituciją apibūdino kaip pagrindinį įstatymą, turintį aukščiausią teisinę galią įstatymų hierarchinėje sistemoje. Daug kartų LR Konstitucinio Teismo buvo pažymėta, kad kiti teisės aktai, taip pat ir tarptautinės sutartys, negali prieštarauti Konstitucijai.²⁶ 1997 m. gegužės 29 d. ir 2002 m. birželio 19 d. nutarimuose konstatuota, kad pagal Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalį negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai. Konstitucija yra aukščiausia teisinę galią turintis teisės aktas, grindžiantis šalies teisės sistemą. Visi kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Taigi galime teigti, kad LR Konstitucinio Teismo jurisprudencija aiškiai plėtoja LR Konstitucijos viršenybės principo doktriną.

Tačiau ES teisės viršenybės principo įvedimas į LR Konstitucinį aktą ateityje bus didelis iššūkis LR Konstituciniam Teismui, ypač jeigu reikės aiškinti ES teisės viršenybės prigimtį, kuris pagal ETT jurisprudenciją yra viršesnis už nacionalines konstitucines normas. ES teisės viršenybės pripažinimas kiekvienoje šalyje narėje skiriasi. Daugumos šalių narių konstituciniai teismai – kaip ir LR Konstitucinis Teismas - dar neturėjo galimybės pateikti savo pozicijos dėl ES ir nacionalinės konstitucinės teisės santykio.

Pirmiausia norėčiau paminėti, kad taikyti viršenybės principą Lietuvos Respublikoje buvo galima pagal 1999 m. birželio 22 d. LR Tarptautinių sutarčių įstatymą²⁷, kuris numato, kad jei įsigaliojusi ratifikuota LR tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys. Tačiau tokios nuostatos neužtenka ES teisės specifiškumui apibrėžti.

ES teisės viršenybės principo inkorporavimas į LR Konstituciją buvo būtinas dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, nei Konstitucijoje, nei kituose nacionaliniuose teisės aktuose nerasime nuostatų, apibrėžiančių antrinės ES teisės vietą nacionalinėje teisėje. Antra, ES teisės viršenybė pagal ETT jurisprudenciją yra grindžiama visai kitokiais pagrindais nei tarptautinės teisės viršenybė. ES teisinės sistemos ir jos teisės aktų viršenybės principas atsirado dėl to, kad valstybės narės tam tikroje apibrėžtoje srityje apribojo savo suverenias galias, taip suteikdamos Bendrijos institucijoms kompetenciją leisti teisės aktus, kurie yra viršesni nacionalinių teisės aktų atžvilgiu. Taigi LR Konstitucija buvo papildyta Konstituciniu Aktu dėl „Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“²⁸, kuriame įvedamas ES teisės viršenybės principas, t.y. šiame akte yra nurodoma, kad „Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos

²⁶ LR Konstitucinio Teismo 1994 vasario 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1994-02-19, Nr. 13-221.; LR Konstitucinio Teismo 1995 sausio 24 d. išvada // Valstybės žinios, 1995-01-27, Nr. 9-199.; LR Konstitucinio Teismo 1995 spalio 17 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1995-10-20, Nr. 86-1949.; LR Konstitucinio Teismo 1997 gegužės 29 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1997-06-04, Nr. 49-1173; atitaismas – 1997-06-06, Nr. 50.; LR Konstitucinio Teismo 1997 birželio 17d. nutarimas // Valstybės žinios, 1997-06-20, Nr. 58-1351.

²⁷ 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. - 1999, Nr. 60–1948.

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu Dėl Lietuvos Respublikos Narystės Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. – 2004, Nr. IX – 2343. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis // Valstybės žinios - 2004 Nr.2-2.

atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus”, tačiau viršenybės principo įvardijimas Konstituciniame Akte dar nesuteikia jam visapusiško prioriteto Konstitucijos viršenybės principo atžvilgiu.

Pagal šiame akte įvardijamą ES teisės viršenybės principą, galime teigti, kad LR Konstitucijos papildymas tokiu aktu yra nepakankamas užtikrinti ES teisės viršenybę, kadangi Bendrijos ir LR Konstitucijos kolizijos atveju lieka galioti pamatinio Konstitucinio 7 straipsnio 1 dalis, kuri nurodo, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai.²⁹ Taigi išvadoje galime teigti, kad šis Konstitucinis aktas neįtvirtina ETT jurisprudencijoje plėtojamo absoliutaus ES teisės viršenybės principo. LR Konstitucija neleidžia formuluoti tezės dėl Bendrijos teisės viršenybės visai šalies teisei sistemai. Pažymėtina, kad kitos šalys narės taip pat labai panašiai keitė konstitucijas, neužleisdamos vietos ES teisės viršenybės principo taikymui nacionalinės konstitucijos atžvilgiu.³⁰

1.3. ES teisės viršenybės principo pripažinimas

Europos teisės ir valstybių narių teisės sąveikos problema yra plačiai diskutuojama teisininkų ir kitų konstitucinės teisės mokslininkų. Šių dviejų teisinių sistemų reguliavimo turinyje galėtume išvelgti pozicijas, kurios nėra nuolankios ES teisės viršenybės principo pripažinimui. Abi teisinės sistemos – nacionalinė ir ES- turi savus argumentus pagrįsti savo viršenybę. Nepaisant to, kad ES teisė priskiria nacionalines konstitucijas prie visų kitų teisės aktų, kuriems galioja ES viršenybė, valstybės narės pabrėžia skirtumą tarp nacionalinės konstitucijos ir kitų teisės aktų.

Šalių narių konstituciniai teismai išreiškia įvairias pozicijas dėl ES teisės viršenybės.³¹ Nagrinėdami ES teisės viršenybės principo pripažinimo klausimą, pirmiausia panagrinėkime Maastrichto byloje³² išsakytus argumentus, kuriais Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas paneigė besąlyginę ES teisės viršenybę. Kaip teigia M.P. Maduro, šis sprendimas sukėlė didelį konfliktą tarp nacionalinių teismų ir ETT, sudrumsdamas Europos teisinę sistemą ir Europos integracijos procesą.³³ Svarbu pažymėti, kad Maastrichto sprendimas dalinai buvo pakartotas Danijos aukščiausiojo teismo 1998 metais.³⁴ A.Albi ir P.V. Elsuwege išvelgia šiuos septynis

²⁹ Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė// Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.18-19.

³⁰ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.23.

³¹ The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union . 2004 // <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

³² 1993 m. spalio 12 d. Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimas dėl Maastrichto sutarties

³³ Maduro M.P. Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p. 96.

³⁴ Carlsen v. Rasmussen, Danijos Aukščiausiasis Teismas, Balandžio 6 d., 1998.

pagrindinius kriterijus, pagal kuriuos Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas (bei Danijos Aukščiausiasis Teismas) priėjo prie šių išvadų aiškinant santykį tarp abiejų teisinių sistemų.³⁵

1. Vokietijos Konstitucinis Teismas patvirtino, kad šalys narės išlieka „sutarčių šeimininkės“ (*“Masters of the Treaties”*) dėl to, kad kiekvienas naujas kompetencijų delegavimas reikalauja nacionalinio parlamento pritarimo ir ratifikavimo pagal nacionalinį konstitucinį procesą.
2. Taip vadinama teisė spręsti *Kompetenz-Kompetenz* klausimus priklauso valstybėms narėms - ES neturi jokios galios jurisdikciniams konfliktams. Šalys narės perdavė tik dalį savo suverenių galių. Panašiai Danijos Aukščiausiasis Teismas patikslino, kad tarptautinė organizacija negali nustatyti savo galių, o tik pagal perduotų galių principą.
3. Vokietijos Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad ES kompetencijos daugumoje atvejų yra ekonominėje srityje, tuo tarpu fundamentalios šalies suvereniteto sritys kaip gynyba, užsienio politika ir vidaus reikalai yra tarptautinio bendradarbiavimo klausimas, reikalaujantis vienbalsio šalių narių pritarimo.
4. Tiek Vokietijos Konstitucinis, tiek Danijos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad Maastrichto Sutartis neperžengė ribos, kuria buvo galima deleguoti valstybės naujas galias ir funkcijas, taigi esminės galios (*substantial powers*) išlieka nacionalinėse institucijose, taip išsaugančios valstybės suverenitetą.
5. Vokietijos Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad demokratinis legitimumas kyla iš nacionalinio lygmens. Jis kyla iš nacionalinio įgaliojimo deleguoti naujas galias ir iš vyriausybių ataskaitingumo nacionaliniams parlamentams už sprendimų priėmimo veiklą Taryboje. Europos Parlamento rolė yra tik papildanti. Taip pat Europos tautos (*demos*) nebuvimas kaip toks iliustruoja Sąjungos nevalstybinį pobūdį, nes *demos* gali egzistuoti tik valstybiniame lygmenyje.
6. Taip pat buvo užsiminta, kad ES neturi teisės subjekto statuso ir tai, kad šalys narės gali pasitraukti iš Sąjungos.
7. Tiek Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas, tiek Danijos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad galutinė viršenybė (*ultimate supremacy*) yra nacionalinėse konstitucijose dėl visų minėtų priežasčių, o nacionaliniai konstituciniai teismai yra atsakingi už tai, ar ES institucijos veikia jai deleguotų galių ribose ir neperžengia patikėtos kompetencijos *ultra vires*. Taip pat yra pažymėta, kad teisės aktai, viršijantys ES kompetenciją, nebus įpareigojantys Vokietiją.³⁶

³⁵ Albi A. ir Elsuwege P.V. The EU Constitution, National Constitutions and Sovereignty// European Law Review. - 2004, t.29, Nr. 6, p. 742.

³⁶ Beck G. The Problem of Kompetenz-Kompetenz: a conflict between right and right in which there is no preator//European Law Review. – 2005, t. 30, Nr.1, p.54.

Nagrinėjant ES teisės viršenybės klausimą, kyla diskusijos dėl pačios ES teisės prigimties. Kaip teigia I.Pernice, Sąjungos autonomijos pripažinimas reiškia, kad ši teisė neieško pagrindimo nei tarptautinėje teisėje, nei nacionalinėse teisinėse sistemose. Ši sistema pati save pagrindžia kaip *sui generis*. I.Pernice pabrėžia, kad autonomija yra būtina sąlyga, leidžianti ateityje konstitucionalizuoti Bendrijos teisę.³⁷ Kaip teigia Z.Namavičius, savo jurisprudencijoje ETT pasislinko nuo autonomiškos teisės sistemos į „konstitucinį lygmenį“, t.y. ETT viršenybės principą pirmiausia grindė autonomiška teisės prigimtimi, o vėliau konstituciniu Bendrijos sutarčių prigimties supratimu.³⁸ Yra teiginių, kad šalies teisinė sistema yra pirminės autonomijos pobūdžio, o Bendrijos – išvestinės autonomijos, jos yra abi interpretacinės autonomijos pobūdžio.³⁹ Tačiau T.Schilling teigia, kad nėra tokio dalyko, kaip autonomiška teisės sistema. Atidžiau pažvelgus, šios sistemos nėra autonomiškos, o priklausomos viena nuo kitos. Taigi autoriaus teigimu, ES teisei negali būti taikomas viršenybės principas. Ši teisinė sistema grindžiama sutarčių pagrindu, o valstybių narių valia, išreikšta per jų teisinę sistemą, yra aukščiausia.⁴⁰

Konstituciniai teismai nenori pripažinti ES viršenybės principo konstitucinėms nuostatom, teigdami, kad ES viršenybės ir tiesioginio galiojimo principai nėra grindžiami Bendrijos teisės autonomiška prigimtimi, o konstitucinių galių perdavimo principu. Kaip teigia J.H.H.Weiler ir M.Wind, Europos Sąjunga konstruojama pagal teisės normų hierarchiją iš viršaus į apačią, o pagal valdžios šaltinį iš apačios į viršų.⁴¹ Tokia pozicija yra nepriimtina daugeliui konstitucinių teismų.

Taip pat yra pažymėtina, kad valstybės žvelgia į ES teisės viršenybės principą kaip į specifinės prigimties tarptautinių sutarčių teisę. Konstituciniai teismai neigia šio absoliutaus principo inkorporavimą į hierarchinę teisinę sistemą, kurioje jam yra subordinuoti visi nacionaliniai teisės aktai kartu su nacionaline konstitucija. Dualistinio modelio valstybėse ES teisės pripažinimas yra daugiau grindžiamas tarptautinės teisės pirmenybės pripažinimu, o ne dėl autonomiškos ES teisės prigimties.⁴² Apibendrinant galime teigti, kad yra įvairių pozicijų ir argumentų dėl ES teisės viršenybės prigimties pripažinimo.

Apart diskusijų dėl ES teisės viršenybės principo prigimties, daug ginčų susilaukia pats šio principo taikymas. Pasak dabartinio Konstitucinio Teismo pirmininko E.Kūrio, nacionalinių konstitucijų viršenybė – teisiškai nepaneigtas principas. E.Kūris pažymi, kad esą buvę tokių atvejų,

³⁷ Pernice I. Multilevel Constitutionalism in the European Union

Walter Hallstein Institut 2002 // <http://www.rewi.hu-berlin.de/WHI/english/papers/whipapers1702/index.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

³⁸ Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė// Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste.- Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.14.

³⁹ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunalas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004.- p.57.

⁴⁰ Schilling T. The Autonomy of the Community Legal Order. - US: Harvard Int'l, 1996. – p.30.

⁴¹ Weiler J.H.H., Mortelmans K. Community Law: More than a Functional Area of Law, Less than a Legal System.// Legal Issues of European Integration. – 1996,p.42-43.

⁴² Kwiecień R. The Primacy of European Union Law Over National Law Under the Constitutional Treaty http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=649#_ftn10, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

kai ETT konstatavo nacionalinių konstitucijų neatitikimą, tačiau ETT ne panaikino atitinkamas nuostatas, bet konstatavo jų neatitikimą Europos pirminei teisei, todėl valstybės narės turėjo koreguoti savo konstitucinį reguliavimą. E.Kūris teigia, kad Konstitucinis Teismas yra ne kartą yra konstatavęs būtinumą visas Konstitucijos nuostatas aiškinti sistemiškai, atsižvelgiant į jų tarpusavio sąsajas, taigi minėdamas Konstitucinio Akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ nuostatas, jis pabrėžia, kad „atsižvelgiant į Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalį, pagal kurią negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai, nėra pagrindo teigti, esą, mano pacituotoje Konstitucinio Akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ nuostatoje sąvoka „kiti teisės aktai“ apima ir LR Konstituciją“. Taip pat pažymima, kad Konstitucijos 7 straipsnis yra jos I skirsnyje, o šio skirsnio nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu, taigi „šis itin aukštas konstitucinės apsaugos lygis reiškia, kad tol, kol Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis nebus pakeista referendumu, apie Europos teisės viršenybę nacionalinės Konstitucijos atžvilgiu teisiškai nėra ko samprotauti. O tikėtis, kad kada nors įvyktų toks referendumas, kuriame ši nuostata būtų pakeista taip, kad Konstitucijos viršenybės būtų atsisakyta visiškai nerealu“.⁴³ Absoliutaus Bendrijos teisės viršenybės pripažinimas reikštų, kad yra būtina pakeisti konstitucinio pobūdžio nuostatą. Šis reiškinys yra įvardijamas kaip besąlygiška integracinė optacija.⁴⁴

E.Jarašiūno teigimu, galima kalbėti tik apie „specialią“ ES teisės viršenybę. Tik neperžengiant Europos Bendrijų steigimo ir ES sutartyse numatytų ribų galima kalbėti apie ES teisės prioritetą. Tik aiškiai apibrėžtose srityse, šalių perduotose ES institucijoms, ES teisė turi prioritetą. Toks specialių sričių išskyrimas nepaneigia nacionalinės konstitucijos universaliosios viršenybės.⁴⁵

Kaip teigia M.P. Maduro, tiek nacionalinė konstitucinė teisė, tiek Europos konstitucinė teisė laikosi savo vidinės logikos užtikrinant viršenybę.⁴⁶ N.MacCormick, kalbėdamas apie šių dviejų teisinių sistemų suderinamumą, pabrėžė, kad yra įmanoma, kad kiekviena pripažintų viena kitos legitimumą savo pačių sferose, tuo pat metu netvirtinant savo konstitucinės viršenybės viena kitai. Bendrijos teisė neturėtų būti maišoma su kokia nors visapuse šalių narių teisės subordinacija Bendrijos teisei.⁴⁷ Taip pat yra akcentuojama, kad nacionalinėje sistemoje negalima – be išlygų –

⁴³ Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai // Justitia. - 2004, Nr.6, p.36.

⁴⁴ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunalas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004.- p.56.

⁴⁵ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.24.

⁴⁶ Maduro M.P. Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p. 77.

⁴⁷ N.MacCormick. Questioning Sovereignty, Law, State and Nation in the European Commonwealth. - Oxford: Oxford University Press, 1999. – p.117.

taikyti bendrų, vienas kitam „prieštaraujančių“ principų.⁴⁸ Tikslinga priminti E.Jarašiūno siūlymą, kuris buvo pateiktas rengiant konstitucines pataisas, kad reikėtų atsisakyti LR Konstitucijoje įtvirtinto principo, kad tarptautinės normos yra sudėtinė Lietuvos teisės normų dalis ir vadovautis principu, pagal kurį tarptautinės teisės normos yra taikomos tiesiogiai bei pereiti prie dviejų autonomiškai Lietuvoje funkcionuojančių teisės sistemų doktrinos. Tik toks požiūris leistų užtikrinti Konstitucijos viršenybę grindžiamą nacionalinės teisės autonomiją, atskiras sritis pavedant tvarkyti transnacionalinei teisei.⁴⁹ Tačiau pažymėtina, kad *kompetenz-kompetenz* klausimuose vis vien iškiltų esminis, fundamentalus šių principų taikymo klausimas.

Šiame kontekste, kalbant apie sistemų autonomiškumą, negalime paneigti, kad stojimo sutarties ratifikavimas visiškai nepakeitė įstojusios į ES valstybės konstitucijos turinio ir funkcijų sampratos.⁵⁰ Nors steigiamųjų sutarčių pasirašymas nereiškė, kad yra atsisakoma konstitucijos viršenybės principo, tačiau ETT pozicija šiuo atžvilgiu yra ta, kad naujosios narės, pasirašydamos stojimo sutartis, įsipareigojo laikytis *aquis communautaire*, kuris apima ES viršenybės principo doktriną net ir konstituciniu atžvilgiu.⁵¹ Tai suponuoja, kad jau stojimo sutartyje šalys narės įsipareigojo perimti ES viršenybės principą pagal stojimo *aquis communautaire* principą. Taip pat yra teiginių, kad Bendrijų teisės viršenybės principas visada buvo numanomas pagal Sutarties sistemą. Tačiau vargu ar su šia nuomone galima vienareikšmiškai sutikti. Visų pirma, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad prieš pasirašant EEB sutartį, Bendriją steigusios valstybės nesiėmė jokių konstitucinių reformų šioje srityje, o tai suponuoja, kad jos neketino besąlygiškai suteikti EEB sutarties nuostatomis viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu, ypač atsižvelgiant į tai, kokios skirtingos buvo valstybių konstitucinės nuostatos dėl tarptautinės ir nacionalinės teisės santykio bei į faktą, kad tai buvo ekonominio bendradarbiavimo sutartis, nors ir su itin dideliais siekiais.⁵² Apibendrinus galime pastebėti, kad vieningos pozicijos dėl ES teisės viršenybės nėra. ES teisės viršenybė – pripažinimo klausimas.

⁴⁸ Grzybowski M. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė: santvarkos ir teisės klausimai// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. – p. 44-48

⁴⁹ LR Seimas. 2003 metų ataskaita.

http://www3.lrs.lt/pls/inter/dba_intra.W3_VIEWER.ViewDoc?p_int_tekst_id=33888&p_int_tv_id=894&p_org=0, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁵⁰ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunalas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004.- p. 66

⁵¹ Ibid. p. 59

⁵² Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. Europos teisės departamentas. http://www.lpvptm.lt/portal/start_visuom.asp?act=news&Tema=44&str=4494, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

1.4. ES teisės viršenybės principas ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai

2004 m. Spalio 29 d. Romoje Europos Sąjungos valstybių narių atstovai pasirašė Sutartį dėl Konstitucijos Europai.⁵³ Nepaisant to, kad Konstitucija yra tarptautinė sutartis, kuriai yra taikoma 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių⁵⁴, joje įvardijamas naujas Europos Sąjungos teisės raidos etapas, pagal kurį valstybės narės *de jure* pripažins ES teisės viršenybę.⁵⁵ Svarbu pažymėti, kad ligi šiol viršenybės principas buvo plėtojamas tik ETT ir jokia kita ES sutartis nenumatė viršenybės principo nuostatos. ES pirmenybės principo konstitucingumo klausimą konstituciniai teismai gali tikrinti tik dabar, nes anksčiau tai buvo tik ETT jurisprudencijoje.⁵⁶

Šalių narių nacionalinėje jurisprudencijoje pažymima, kad *viršenybės* principas yra taikomas tik nacionalinei konstitucijai kaip aukščiausiam šalies įstatymui, kuris grindžiamas teisės normų hierarchija, tuo tarpu *pirmenybė* nurodo, kas ES teisė turi pirmenybę jos taikyme, neapimant hierarchinio pobūdžio.⁵⁷ Daugelis autorių pabrėžia, kad viršenybės koncepcija (*Geltungsvorrang – supremacy*) yra sunkiai pripažįstama konstituciniuose teismuose, taigi daugiau dėmesio skiriama pirmenybės sąvokos (*Anwendungsvorrang - primacy*) taikymui.⁵⁸ Taip svarbu pažymėti, kad Sutartyje dėl Konstitucijos Europai yra nurodyta pirmenybės (*primacy*) sąvoka, t.y. I-6 straipsnis nurodo, kad Konstitucija ir kiti teisės aktai, kuriuos priima Sąjungos institucijos naudodamosi joms suteiktais įgaliojimais, turi pirmenybę⁵⁹ prieš valstybių narių teisę.⁶⁰ Pirmenybės sąvoka neapima teisės normų hierarchijos, o tik patį taikymo aspektą. Pažymėtina, kad ETT niekada nepaneigė nacionalinės teisės bei nenurodė hierarchinės sistemos tarp nacionalinės teisės ir ES. Tačiau ir pirmenybės sąvoka yra nepriimtina daugeliui šalių narių konstitucinių teismų.⁶¹

Aktualiausias klausimas yra tai, ką apima šis viršenybės principas? Tarpyvyriausybines konferencijos deklaracija, pridėta prie Sutarties dėl Konstitucijos Europai pažymi, kad I-6 straipsnis atspindi esamą Europos Bendrijų Teisingumo Teismo ir Pirmosios instancijos teismo

⁵³ Sutartis dėl Konstitucijos Europai // Europos Sąjungos oficialusis leidinys. - 2004, Nr. ISSN 1725-521X. // <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/JOhtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:LT:HTML>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁵⁴ 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. - 2002, Nr.13-480.

⁵⁵ Rukštelytė V. Konstituciniai narystės Europos Sąjungoje pagrindai. Pirma dalis. // Justitia. - 2004, Nr.4, p.50.

⁵⁶ Mayer F.C. Supremacy - Lost? <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=650>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁵⁷ Ibid. Tribunal Constitucional, byla: 6603/2004, Deklaracija 1/2004; Conseil constitutionnel, Sprendimas: 2004/505 DC, Traité établissant une Constitution pour l'Europe, 2004 Journal officiel Nr. 273 (2004 lapkričio 24 d.), 19885. Prancūzijos sprendimas: Franz C. Mayer, Europarecht als französisches Verfassungsrecht, Europarecht 925 (2004); Ispanijos sprendimas, Anne C. Becker, Vorrang versus Vorherrschaft, Anmerkung zum Urteil des spanischen Tribunal Constitucional DTC 1/2004, Europarecht 353 (2005).

⁵⁸ Kwiecien R. The Primacy of European Union Law Over National Law Under the Constitutional Treaty http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=649#_ftn10, prisijungimo laikas: 2005-11-10. ; Rochere J.D, Pernice I. European Union Law and National Constitutions: Conclusions Walter Hallstein Institut 2003 // <http://www.rewi.hu-berlin.de/WHI/english/papers/whipapers1802/index.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁵⁹ Pastaba: lietuvių versijoje terminas "primacy" įvardintas kaip viršenybė.

⁶⁰ Treaty establishing a Constitution for Europe. Official Journal of the European Union. 2004 m. gruodžio 16 d. // http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/oj/2004/c_310/c_31020041216en00110040.pdf, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁶¹ Mayer F.C. Supremacy - Lost? <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=650>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

teisminę praktiką.⁶² Tagi kyla klausimas, ar šis viršenybės principas yra įtvirtinamas su savo absoliučia galia kaip buvo išplėtota prieš tai ETT jurisprudencijoje?

Kadangi šio principo konstitucingumą konstituciniai teismai gali tikrinti tik dabar, t.y. jį įvardinus Sutartyje dėl Konstitucijos Europai, keli teismai jau pateikė savo poziciją šiuo klausimu. Kaip teigia J.H.Reestman, šalys narės gali interpretuoti tokį reiškinį dvejais būdais, t.y arba priimti pirmenybės principą besąlygiškai, arba aiškinti tai kaip pragmatinę pirmenybę.⁶³ Pažymėtina, kad ir pačioje Sutartyje dėl Konstitucijos Europai pirmenybės principas gali būti interpretuojamas kartu su pagarbos šalių narių konstitucinėms tradicijoms, kadangi I-5 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad Sąjunga gerbia valstybių narių lygybę prieš Konstituciją bei nacionalinį jų savitumą, neatsiejama nuo pagrindinių politinių bei konstitucinių jų struktūrų, įskaitant regioninę ir vietos savivaldą. Ji gerbia esmines valstybines jų funkcijas, įskaitant valstybes teritorinio vientisumo, teisėtvarkos bei nacionalinio saugumo užtikrinimą.⁶⁴

Ispanijos Konstitucinis Teismas, paprašytas išaiškinti ar šis pirmenybės principas neprieštarauja Ispanijos Konstitucijai, teigė, kad dėl Sutarties dėl Konstitucijos Europai I-6 straipsnio nebūtina keisti Ispanijos Konstitucijos. Ispanijos Konstitucinis Teismas teigia, kad Sutarties dėl Konstitucijos Europai I-60 straipsnis numato, kad valstybė pagal savo konstitucines nuostatas gali nuspręsti išstoti iš Europos Sąjungos, o tai suponuoja, kad ES teisė negali turėti viršenybės jei šalis nuspręstų pasitraukti. Tai įrodo, kad ES teisė neturi absoliučios viršenybės, nes aukščiausia galia glūdi suverenioje valstybėje narėje.⁶⁵ Portugalijoje dėl minėto straipsnio įvyko pataisa (2004 m. liepos 24 d.), kuri numato, kad ES teisė yra taikoma vidaus teisei taip, kaip tai apibrėžia ES teisė su pagarba pagrindinėms demokratinės valstybės principams. Prancūzijoje Prezidentui paprašius Konstitucinę Tarybą ištirti Sutarties atitikimą Prancūzijos Konstitucijai, Konstitucinė Taryba 2004 m. lapkričio 19d. (2004-505 DC) nutarime priėjo išvados, kad Prancūzijos Konstitucija turi būti keičiama prieš ratifikuojant sutartį dėl keleto priežasčių, tačiau keisti Prancūzijos Konstitucijos dėl ES teisės pirmenybės principo nereikia. Konstitucinė taryba rėmėsi Sutarties I-5 straipsniu, kuriame kaip minėta, numatoma, kad Sąjunga gerbia valstybių narių nacionalinį savitumą, neatsiejama nuo pagrindinių politinių bei konstitucinių jų struktūrų. Taip pat Prancūzijos Taryba pažymėjo savo ankstesnės jurisprudencijos nuostatas, kad Prancūzija priima ES teisės viršenybę tol, kol ji nekonfliktuoja su esminėmis Prancūzijos Konstitucijos

⁶² Prie Tarpvvyriausybės konferencijos baigiamojo akto pridedamos deklaracijos ir Baigiamasis aktas // <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/JOhtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:LT:HTML>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁶³ Reestman J.H. Primacy of Union Law . European Constitutional Law Review. 2005 // http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FECL%2FECL1_01%2FS1574019605001045a.pdf&code=16f02cad48ea0239d69390f92ddf4fcd, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁶⁴ Kumm M., Comella V.F. The Future of Constitutional Conflict in the European Union: Constitutional Supremacy after the Constitutional Treaty. Jean Monnet Center. // <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/04/040501-15.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁶⁵ Garcia R.A. The Spanish Constitution and the European Constitution: the script for a virtual collision and other observations on the principle of primacy - Part I/II. German Law Journal.2005. // <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=608>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

nuostatomis. Pažymėtina, kad šiuo metu plėtojama konstitucinių teismų jurisprudencija dar stipriau išryškins šių dviejų teisinių sistemų sąveikos dėsningumus.

2. Suvereniteto sąvoka ir ES integracija

Daugelio Europos valstybių konstitucijose yra įvardinta, kad suvereniteto šaltinis yra tauta. Pavyzdžiui, „Latvijos valstybės suvereni valdžia priklauso Latvijos tautai“, (Latvijos Respublikos konstitucijos 1 skyriaus 2 punktas), „aukščiausioji valstybės valdžia priklauso tautai“ (Lenkijos Respublikos Konstitucijos 4 straipsnio 1 d dalis), „visa valdžia valstybėje priklauso tautai“ (Čekijos Respublikos Konstitucijos 2 straipsnio 1 dalis) ar „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso tautai“ (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 2 straipsnis).⁶⁶ Nacionalinė konstitucija išreiškia tautos suverenitetą. Lietuva kaip buvusi postsovietinio bloko šalis - kaip ir daugelis kitų rytų Europos postsovietinių valstybių - numatė didelius saugiklius saugoti suverenitetą. Pirmiausiai pažymėtina, kad valstybės suverenitetas – tai tautos nepriklausomybė, jos savarankiškumas sprendžiant valstybės reikalus santykiuose su kitomis valstybėmis.⁶⁷ Valstybės suverenitetas savo esme yra tapatinamas su jos nepriklausomybe. Jis santykius tarp suverenių valstybių reguliuojančios tarptautinės teisės pagrindas.⁶⁸

Konstitucinės viršenybės principas daugelyje atvejų yra grindžiamas suvereniteto koncepcija.⁶⁹ Tačiau pažymėtina, kad ne visų valstybių konstitucijos yra suvereniteto išraiška. Olandijos konstitucinė teisė nėra grindžiama tautos suvereniteto idėja tiek pozityviojoje teisėje, tiek konstitucinėje doktrinoje. Konstitucijos kaip socialinio susitarimo nerasime ir Liuksemburgo ar Kipro valstybėse. Liuksemburgas buvo sukurtas kaip nepriklausoma valstybė tarptautine sutartimi, t.y. 1815 metais pasirašytu Vienos Kongreso Galutiniu Aktu. Todėl Liuksemburgo 1841 metų pirmosios Konstitucijos tikslas buvo ne įkurti valstybę, bet sukurti teisinę sistemą jai funkcionuoti. Dar akivaizdesnis pavyzdys būtų Kipro Konstitucija, kuri buvo pateikta žmonėms 1959 metų Ciuriko (Zurich) sutartimi tarp Turkijos ir Graikijos. Tokie pavyzdžiai įvardija, kad šių šalių konstitucinė teisė yra grindžiama veikia tarptautine teise nei socialiniu susitarimu. Tačiau Vokietijos Pagrindinis Įstatymas ("Grundgesetz") po antrojo pasaulinio karo buvo suverenių Vokietijos žmonių steigiamasis aktas. Apžvelgę Europos konstitucijas, pastebėtume, kad daugumą

⁶⁶ Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė// Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 10.

⁶⁷ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 18.

⁶⁸ Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė// Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.10.

⁶⁹ Rochere J.D, Pernice I. European Union Law and National Constitutions: General Report to Fide XX Congress 2002. Walter Hallstein Institut 2003 // <http://www.rewi.hu-berlin.de/WHI/english/papers/whipapers1702/index.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

jų jungia nuostata, kad suverenitetas priklauso tautai.⁷⁰ Tačiau suvereniteto sampratos interpretacija kai kuriose šalyse narėse kartais turi kitokią interpretavimo pobūdį. Taigi būtent suvereniteto sampratos išvirtinimas nacionalinėse konstitucijose lemia viršenybės principo pripažinimą. Suvereniteto koncepcija buvo viena iš pagrindinių ašių Vokietijos Federacinio Konstitucinio Teismo Maastrichto byloje.

2.1. Suvereniteto sąvoka LR Konstitucijoje

Lietuvoje valstybės suvereniteto idėja yra išvirtinusi palyginti neseniai iš sovietinio okupacinio režimo išsivadavusių žmonių savimonėje. Neatsitiktinai 1991 m. vasario 1 d. plebiscite priimta nuostata, kad „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ tapo pamatiniu LR Konstitucijos 1 straipsniu.⁷¹ LR Konstitucija – tautos steigiamasis aktas. Suvereniteto principas LR Konstitucijoje įtvirtintas šiuose straipsniuose:

- 2 straipsnis nurodo, kad suverenitetas priklauso Tautai;
- 3 straipsnio 1 dalis nurodo, kad niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai tautai priklausančių suverenių teisių;
- 4 straipsnis nurodo, kad lietuvių tauta savo suverenią valdžią vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinkus savo atstovus.

LR Konstitucijoje įtvirtintas principas, kad suverenitetas priklauso Tautai, reiškia tai, kad aukščiausiąją valstybės valdžią vykdo institucijos, kurioms tauta perduoda valdžios galias tam tikromis sąlygomis. Ši nuostata įtvirtina piliečių viršenybės principą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų Sąjungas“ taip rodo šalies tvirtą poziciją suvereniteto atžvilgiu. Suverenitetas yra neatskiriamas nuo valstybės nepriklausomybės, t.y. nepriklausoma valstybė yra suvereni. Valstybės suvereniteto teisinė garantija yra principas, pagal kurį jokia kita valstybė negali kištis į jos vidaus reikalus.

Suvereniteto reikšmė yra ypatinga tuo, kad šis principas yra pripažįstamas fundamentaliu konstitucinėje teisėje.⁷² Valstybės suverenitetas gali būti tiek vidinis, tiek išorinis. Vidinis suverenitetas rodo, kad valstybės valdžia nepriklauso nuo jokios kitos valdžios šalyje, išorinis – kad ji nėra pavaldi jokiai kitai valstybei ir visus klausimus sprendžia savarankiškai. Tokia būtų „absoliutaus“ suvereniteto samprata, tačiau integracijos procesas verčia iš naujo įvertinti

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė// Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.8.

⁷² Vaičiukaitė J. EB teisės poveikis LR Konstitucijai// Teisės apžvalga. - 2000, Nr.3, p. 105.

suvereniteto sampratą.⁷³ Suvereniteto sampratos aiškinimas istorinėje raidoje įgyja daug naujų aspektų.

Kalbėdami apie suverenitetą, kuris yra įtvirtintas LR Konstitucijoje ir jo santykį su ES teise, reikėtų pirmiausia išsiaiškinti dviejų sąvokų – suvereniteto ir valstybės kompetencijos – santykį. Pažymėtina, kad yra skiriami du suvereniteto aspektai, t.y. pats suvereniteto principas, įtvirtintas LR Konstitucijoje, ir suvereniteto įgyvendinimas arba, kitaip pavadinus, valstybės kompetencijos vykdymas. Galėtume akcentuoti, kad skirtingai nuo pačio suvereniteto principo, valstybės kompetencijos apribojimas yra įmanomas, nes tai tiesiogiai susiję su tarptautiniu valstybių bendradarbiavimu.⁷⁴ Kadangi valstybės į ES stoja dalyvavimo tarptautinėse organizacijose pagrindu, valstybės narės ir toliau lieka tarptautinės teisės subjektais, išsaugodamos savo suverenitetą, tačiau perduoda dalį savo kompetencijos šiai organizacijai.

Europos Bendrijos buvo įkurtos tarptautinių sutarčių pagrindu, t.y. remiantis tarptautinės viešosios teisės principais. Integraciją į Europos Sąjungą leidžia šios nuostatos: „Lietuvos Respublika dalyvauja tarptautinėse organizacijose, jeigu tai neprieštarauja Valstybės interesams ir jos nepriklausomybei“ (136 straipsnis); „Lietuvos Respublika ratifikuoja ir denonsuoja šias tarptautines sutartis[...]“ (138 straipsnis). E.Jarašiūnas teigia, kad integracija į ES konstituciniu požiūriu gali būti vertinama tik kaip stojimas į tarptautinę organizaciją. Kitokių galimybių ją interpretuoti Konstitucija nesuteikia. Šiame procese galima vadovautis tik konstitucine pozicija - ES kaip tarptautinės sutarties pagrindu sukurta tarpvalstybinė organizacija.⁷⁵

Svarbu atkreipti dėmesį į LR Konstitucijos 136 straipsnį, kuris numato, jog Lietuvos Respublika dalyvauja tarptautinėse organizacijose, jeigu tai neprieštarauja Valstybės interesams ir jos nepriklausomybei. Jeigu pažvelgtume į ES sutartyje įtvirtintus šios organizacijos tikslus, galėtume teigti, kas ES tikslai neprieštarauja Lietuvos interesams. Atvirkščiai, ES pagrindinis tikslas yra užtikrinti šalių narių gerovę daugelyje sričių. Tačiau ar Lietuvos dalyvavimas tarptautinėje organizacijoje neprieštarauja nepriklausomybei? Pažymėtina, kad pagal LR Konstituciją galime kalbėti tik apie dalies kompetencijos perleidimą ES, o ne suvereniteto apribojimą.⁷⁶ Kompetencijos delegavimas Bendrijos institucijoms nereiškia, kad ši valstybė tampa nesuvereni. Kaip nurodo LR Konstitucijos 2 straipsnis, suverenitetas priklauso Tautai, taigi dalies viešųjų institucijų funkcijų perdavimas į „kitą“ politinės valdžios organizavimo lygį jos suvereniteto neapriboja. Pati tauta ir toliau tiek per valstybės institucijas, tiek tiesiogiai per ES

⁷³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.18

⁷⁴ Vaičiukaitė J. EB teisės poveikis LR Konstitucijai// Teisės apžvalga. - 2000, Nr.3, p. 105.

⁷⁵ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 12-13.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu Dėl Lietuvos Respublikos Narystės Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2004 Nr. IX – 2343, Vilnius.

institucijas, pavyzdžiui, Europos Parlamento rinkimus, dalyvauja įgyvendinant savo suverenias galias.

Šiame kontekste taip pat svarbus LR Konstitucijos 135 straipsnis, numatantis, kad Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo. Taigi Lietuvos valstybės integracija į ES yra užtikrinama tarptautinės viešosios teisės principais.

Pažymėtina, kad LR Konstitucijoje nebuvo teisės normos, galinčios duoti tiesioginį atsakymą į klausimą kokių pagrindų Lietuvos Respublika galėtų deleguoti ES institucijoms savo valstybės institucijų kompetencijos dalį. Tačiau su panašia teisine problema susidūrė iš kitos šalys narės. Kaip teigia E.Jarašiūnas, vienos šalys galimybę perduoti įgaliojimus įtvirtino konstitucijų tekstuose, kitos - pateikė nuorodas į steigiamąsias sutartis, trečios - pasuko „tyliosios“ konstitucijos peržiūros keliu.

Pirmąjį problemos sprendimo būdą pasirinkusios Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 23 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Federacija gali perleisti savo suverenias teises. Danijos Konstitucijos 20 straipsnyje nustatyta, kad valstybės valdžios institucijų įgaliojimai gali būti perduoti tarptautinėms organizacijoms. Prancūzijos Konstitucijos 88 straipsnyje taip pat yra įtvirtinta nuostata dėl kompetencijos perleidimo. Pažvelgę į Italijos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, pastebime, kad dėl ES teisės klausimų pasikliaujama „tyliąja“ šios šalies Konstitucijos peržiūra.⁷⁷

Jungtinė Karalystė, kadangi neturi rašytinės konstitucijos, 1972 m. priėmė Europos Bendrijų Statutą. Šio statuto 2 straipsnis numato Jungtinės Karalystės dalyvavimą šioje Sąjungoje, ES pirminės ir antrinės teisės taikymą, tačiau viršenybės principas nėra aiškiai išreikštas. Dar svarbu pažymėti, kad Didžioji Britanija pripažįsta ETT sprendimus kaip precedentus savo teisėje.

Lenkija konstitucinių pataisų atžvilgiu yra išskirtinė, kadangi 1997 m. balandžio 2 d. priėmė naują Konstituciją, kuri iš anksto įtvirtino ES narystei reikalingas nuostatas, t.y. 90 straipsnyje numatyta, kad Lenkijos Respublika, remdamasi tarptautine sutartimi, gali perduoti tarptautinei organizacijai ar tarptautiniam organui valstybės valdžios kompetenciją kai kuriose srityse, o 92 straipsnyje numatyta, kad ratifikuota tarptautinė sutartis yra šalies teisėtvarkos dalis ir taikoma tiesiogiai, nebent jai taikyti reikėtų priimti įstatymą.

Slovėnija 2003 m. kovo mėnesį įvedė Konstitucijos pataisus, kur Konstitucijos 3a straipsnyje nurodė galimybę perleisti dalį valstybės suverenių galių tarptautinėms organizacijoms ar

⁷⁷ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 19.

gynybiniais susivienijimams, kurie gerbia žmogaus teisių apsaugos ir demokratijos principus. Taip pat ši Konstitucija numato šių organizacijų priimtų teisės aktų viršenybę, jeigu jie priimti pagal atitinkamos organizacijos teisę.

Vengrija priėmė minimalią Bendrijos klostulę, t.y. Konstitucijos 2a straipsnyje numatyta, kad Vengrija gali esant būtinybei dalytis savo konstitucinėmis galiomis kartu su kitomis valstybėmis narėmis, arba jas vykdyti individualiai per ES institucijas.

Čekija priėmė konstitucines pataisas, kur Konstitucijos 10a straipsnis numato galėjimą perleisti dalį savo suverenių teisių tarptautinėms organizacijoms, o 10 straipsnis numato, kad tarptautinės sutartys turi viršenybės teisę nacionalinės teisės atžvilgiu; 95 straipsnis numato, kad kolizijos atveju nacionaliniai teismai gali inicijuoti teisės akto konstitucingumo klausimą.

Slovakijos pakeitimai tokie pat kaip ir Čekijos, tik čia yra įvardijama pati ES, t.y. Konstitucijos 7.2. straipsnis numato galėjimą perleisti dalį savo suverenių teisių ES, o 10 straipsnis numato, kad tarptautinė ir ES teisė turi viršenybės teisę nacionalinės teisės atžvilgiu. Toks pats straipsnis, kuris buvo nurodytas Čekijos Konstitucijoje dėl konstitucinės peržiūros kolizijos atveju, yra nurodomas Slovakijos Konstitucijos 144.1 straipsnyje.

Estijos Parlamentas priėmė Trečiąją Konstitucinį Aktą, kuris patvirtina Estijos stojimą į ES ir numato, kad jai tapus ES nare, Konstitucija bus taikoma pagal Stojimo į Europos Sąjungą sutarties nuostatų reikalavimus. Apibendrinus galėtume teigti, kad kiekvienos valstybės konstitucija savaip įtvirtina ES integracijai būtinus pakeitimus/papildymus.

Pažymėtina, kad tokie ES integracijos procesai liečia vieną svarbų aspektą - konstitucinį stabilumą. Kaip teigia E.Jarašiūnas, Konstitucijos stabilumas yra viena iš konstitucinio reguliavimo ypatybių. Pirmiausia pažymėtina, kad Konstitucijos pataisa turi būti akivaizdžiai būtina, tai yra kai esamas konstitucinis reguliavimas kertasi su esminėmis visuomenės raidos tendencijomis ir stabdo būtinus pokyčius. Kaip teigia K.Lapinskas, konstitucinės pataisos visada yra traktuojamos kaip radikali intervencija ne tik į Konstituciją, bet ir į visos teisės sistemos pagrindus, tokios pataisos gali būti pateisinamos tik būtiniais atvejais ir jos turi būti tik minimalios apimties.⁷⁸

Plati ES integracija reikalauja ne minimalių, bet esminių konstitucinių pataisų. Konstitucinės pataisos sąsajoje su ES integracija Lietuvoje buvo būtinos, kadangi LR Konstitucija nenumatė kompetencijos delegavimo klausimo ir kitų su ES teisės specifika susijusių klausimų.⁷⁹ Kaip teigė V.Vadapalas, dalies suvereniteto (kompetencijos) perleidimo problema gali kilti aiškinant Konstitucijos 4 ir 5 straipsnius, t.y. 4 straipsnį, kur numatyta, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus, ir 5 straipsnį, kur numatyta,

⁷⁸ Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. – p. 90-95.

⁷⁹ Ibid. p. 17-18.

kad Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja LR Konstitucija, todėl bent dalies valstybės institucijų kompetencijų perleidimas ES institucijoms kelia klausimą dėl tokio perleidimo konstitucinių pagrindų, nes galiojančioje Konstitucijoje tokia galimybė nebuvo nenumatyta.⁸⁰ A.Albi pabrėžia, kad konstitucinės pataisos sąsajoje su naryste ES turi apimti pirmiausia tiksliai nuostatas dėl valdžios delegavimo ES, taip pat dėl dvigubo suverenių teisių įgyvendinimo nacionaliniu ir ES lygiu per Europos Parlamentą, taip pat nacionalinių parlamentų dalyvavimą ES reikaluose, ES piliečių teises balsuoti Europos Parlamento rinkimuose ir teisė būti išrinktu į jį.⁸¹

2003 m. kovo 30 d LR Seimas papildė LR Konstituciją Konstituciniu Aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir LR Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymu. Dar iki šio akto priėmimo vyko daug Seimo darbo grupių susitikimų, kur buvo aptariamos konstitucinių pataisų galimybės. Garsiausi LR konstitucinės teisės specialistai siūlė savo nuomones. J.Žilio pozicija buvo grindžiama tuo, kad visas procesas turi remtis pagarba Konstitucijai, todėl didelė skuba nėra reikalinga. Be to, J.Žilys pabrėžė, kad LR Konstitucija turi užtikrinti prielaidas Lietuvos stojimui į ES ir pilnaverčiam funkcionavimui. E.Jarašiūnas taip pat pabrėžė, kad LR Konstitucijos ir ES teisės aktų santykių problemą reikia spręsti nepriešpastatant, o suvokiant, kad tai yra tam tikras papildymas. ES reikalinga tam, kad papildytų teisinį reguliavimą, kad ES struktūros ir ES teisė yra prasmingos tiek, kiek padeda šalims įgyvendinti bendrus tikslus. Tiek E.Jarašiūnas, tiek J.Žilys patvirtino, kad Konstitucijos viršenybė yra neginčijamas dalykas. Tačiau V.Vadapalo nuomone, ETT pripažįstama ES teisės viršenybė taikoma ir nacionalinių konstitucijų atžvilgiu, nors pažymėtina, kad nė vienos ES valstybės narės konstitucijoje nėra įtvirtinta, kad ES teisė turi viršenybę nacionalinės konstitucijos atžvilgiu.⁸²

Taigi šio konstitucinio teisės akto būtinumas buvo grindžiamas tuo, kad LR Konstitucijoje liko neišspręsti keli esminiai klausimai: kompetencijų perdavimo klausimas bei ES teisėje taikomų principų inkorporavimas į LR Konstituciją, t.y. tiesioginio veikimo ir ES teisės viršenybės. ES teisės viršenybės principo inkorporavimas buvo grindžiamas tuo, kad, kaip minėta, jis skiriasi nuo tarptautinių sutarčių viršenybės principo dėl specifinės savo prigimties. Taip pat šio principo inkorporavimas yra svarbus dėl antrinės ES teisės vietos nacionalinėje teisinėje sistemoje.⁸³ LR Konstitucijos pataisų projektai įvardijo šiuos pasiūlymus:

⁸⁰ Vadapalas V. Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą konstituciniai pagrindai// Europos Sąjungos teisė ir Lietuva.- Vilnius: Justitia, 2002. - p. 26.

⁸¹ Albi A. ir Elsuwege P.V. The EU Constitution, National Constitutions and Sovereignty// European Law Review. – 2004, t. 29, Nr. 6, p. 746

⁸² LR Seimas. 2002-05-16 diskusija dėl pasiūlymo papildyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 136 straipsnį ir dėl Europos Sąjungos Konstitucijos idėjos . http://www3.lrs.lt/pls/inter/dba_intra.W3_VIEWER.ViewDoc?p_int_tekst_id=22065&p_int_tv_id=2272&p_org=0, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁸³ Komisija bendradarbiavo su šiais konstitucinės teisės ekspertais: K. Lapinsku, E.Jarašiūnu, J.Žiliu, T.Birmontiene, E.Šileikiu, K.Virkečiu .

- papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją naujais straipsniais;
- papildyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnius naujomis dalimis;
- papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją nauju skirsniu;
- papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją konstituciniu aktu.

Buvo pasirinktas ketvirtasis variantas, kurio argumentacija buvo grindžiama tuo, kad ši forma leidžia išvengti tiesioginės intervencijos į LR Konstitucijos tekstą, kadangi Konstitucija pati savaime yra vientisas aktas, atspindintis savos terminijos ypatumus, o Europos terminų įvedimas jas iškreiptų.⁸⁴

Taip pat galime pastebėti, kad buvo skirtingų nuomonių dėl minėtų pataisų apimtys, t.y. remiantis komisijos pranešimu, galima išskirti šiuos pasiūlymus:

- siūloma nustatyti konstitucinę Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindą ir numatyti galimybę perleisti dalį valstybės institucijų kompetencijos ES institucijoms bei apibrėžti ES ir nacionalinės teisės santykį;
- siūloma nustatyti aukščiau paminėtus dalykus bei papildomai įteisinti Vyriausybės ir Seimo (arba atitinkamo Seimo komiteto) bendradarbiavimą Lietuvos Respublikai dalyvaujant ES teisės aktų priėmimo.

Buvo priimtas antrasis variantas. Kai kurie autoriai kritikuoja antojo varianto inkorporavimą į LR Konstitucinį aktą. Kaip teigia Z.Namavičius, Seimas, kaip tautos atstovas, Bendrijos teisės aktų turinį gali paveikti tik labai minimaliai, t.y. rekomenduodamas Vyriausybei laikytis vienokios ar kitokios pozicijos, o Seimo struktūriniai padaliniai – minėti komitetai - galės pareikšti savo nuomonę. Net visiškai sutampant Seimo (jo komitetų) ir Vyriausybės pozicijoms, nėra jokių garantijų, kad Europos Taryba nepriims visiškai kitokio turinio, bet Lietuvoje privalomos vykdyti, Bendrijos teisės normos.⁸⁵ Tačiau nacionalinių parlamentų informavimas, kaip galimybė dalinai pateisinti Bendrijos „demokratinį deficitą“, yra numatytas ir kitų šalių narių konstitucinėse nuostatose. Pavyzdžiui, Prancūzijos Respublika, papildžius savo Konstituciją nauju XV skirsniu „Dėl Europos Bendrijų ir Europos Sąjungos“ 88-4 straipsnyje numato, kad vyriausybė teikia Nacionalinei Asamblėjai ir Senatui statymo pobūdžio nuostatas turinčius pasiūlymus dėl Bendrijos aktų priėmimo po to, kai jie pateikti Bendrijos Tarybai. Panašią nuostatą galime rasti ir Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniame įstatyme, kur 23 straipsnis dėl ES numato, kad priimant ES norminius aktus, Federacinė Vyriausybė, prieš dalyvaujant Europos Teisės aktų priėmimo,

⁸⁴ LR Seimas. 2003 metų ataskaita.

http://www3.lrs.lt/pls/inter/dba_intra.W3_VIEWER.ViewDoc?p_int_tekst_id=33888&p_int_tv_id=894&p_org=0, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁸⁵ Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė// Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.20.

pateikia Bundestagui savo išvadas. Derybų metu Federacinė Vyriausybė atsižvelgia į Bundestago išvadą.⁸⁶

Sąsajoje su LR Konstituciniame Akte numatyta galimybe patikėti valstybės kompetenciją, Sutartyje dėl Konstitucijos Europai yra įtvirtinama „įvairaus lygio valdymo“ (angl. *multi-level governance*) teisinė sistema, kuri grindžiama tuo, kad ES teisė yra organizuojama į tris lygius: išimtinė ES kompetencija, bendra ES ir valstybių narių kompetencija ir pačių valstybių narių kompetencija. ES Konstitucijos I-17 straipsnyje numatoma lankstumo išlyga (angl. *flexibility clause*), kuri leidžia Europos Sąjungai, esant nenumatytais aplinkybėmis, savarankiškai imtis veiksmų tose srityse, kurios kompetencijų sąrašė nėra jai priskirtos. Pažymėtina, kad ši išlyga įveda dar daugiau maišaties ties kompetencijų pasidalijimo klausimu ir suteikia ES daug platesnes galias veikti savo iniciatyva.⁸⁷ Galėtume pastebėti, kad tai dar labiau komplikotų kompetencijų pasidalijimą tarp nacionalinių institucijų ir ES institucijų ir ypatingai konstitucinio teismo darbą, jei reiktų aiškinti kompetencijų ribų klausimus.

Apibendrinamai galėtume pastebėti, kad Lietuvos dalyvavimas ES yra grindžiamas kompetencijų perdavimo doktrina, bet ne suvereniteto ribojimo.

2.2. ES integracija ir suvereniteto sąvokos rekonceptualizavimas

Kaip teigia Z.Namavičius, ES valstybių narių suverenumo klausimas pirmiausia yra tas, ar valstybės dalyvavimas šioje valstybių bendrijoje nesumenkins valstybinę bendruomenę sudarančios tautos gebėjimų kurti teisę, kadangi kaip žinoma, valstybės narės dalį savųjų, šiaip jau suverenių, funkcijų perleidžia ES.⁸⁸ Teoriškai valstybės narės, remiantis Sutarties dėl Konstitucijos Europai I-1 straipsniu, atitinkamoms ES institucijoms perleidžia dalį savo suvereniteto įgyvendinimo galių, o ne dalį suvereniteto⁸⁹. Tačiau šis klausimas taip pat iškelia nemažai probleminių klausimų. Konstitucinio teismo pirmininkas E. Kūris teigia, kad „neimsiu raminti, girdi Europos Sąjungai mes perdavėme tik dalį nacionalinės kompetencijos, bet ne dalį suvereniteto; tokie argumentai ne kartą buvo išsakyti, bet neįtikina, juolab, kad kai kurie tokie „ramintojai“ dažnai prieštarauja patys sau; antai vienos neseniai išleistos didelės apimties studijos pirmajame skyriuje teigiama, kad narystė ES suponuoja tik tam tikrą nacionalinės kompetencijos susiaurinimą, tačiau jau antrajame skyriuje kalbamą apie apribotą suverenitetą“, tačiau E.Kūris taip pat teigia, kad suvereniteto samprata pasaulyje labai pakito.⁹⁰

⁸⁶ Vaičiukaitė J. EB teisės poveikis LR Konstitucijai // Teisės apžvalga. - 2000, Nr.3, p. 112.

⁸⁷ Rukštelytė V. Konstituciniai narystės Europos Sąjungoje pagrindai. Pirma dalis. // Justitia. - 2004, Nr.4, p.50.

⁸⁸ Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.10.

⁸⁹ Rukštelytė V. Konstituciniai narystės Europos Sąjungoje pagrindai. Pirma dalis. // Justitia. - 2004, Nr.4, p.50.

⁹⁰ Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai // Justitia. - 2004, Nr.6, p. 34

Po minėto Maastrichto sprendimo kilo didelė banga diskusijų dėl tradicinės suvereniteto sampratos rekonceptualizavimo, t.y. nurodomas toks suverenitetas, kuris pasistumia nuo individualių valstybių narių link valstybių narių tautos (*Peoples of the Member States*) – arba tautos ir valstybių narių – bendrai”.⁹¹

Maatrichto sprendime pažymėti argumentai buvo grindžiami tautos suvereniteto idėja. Kaip įvardino Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas, jis sutiko deleguoti dalį kompetencijų Bendrijai, tačiau taip pat pareiškė, kad Vokietija išlaiko savo statusą kaip suvereni valstybė su savo teise. Tuo tarpu, kaip minėta, Danijos Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, kad suverenios galios negali būti perduodamos iki tokio lygio, kai Danija daugiau bus nebelaikoma suverenia valstybe. Taip pat įvardijama pozicija, kad demokratinis legitimumas kyla iš nacionalinio lygmens, o Europos *demos* nebuvimas patvirtina Sąjungos ne valstybinį pobūdį, nes *demos* gali egzistuoti tik valstybiniame lygmenyje.⁹²

Tačiau galime pastebėti, kad ES Sutartis dėl Konstitucijos Europai daugelį Maastrichto sprendime išvardintų argumentų, sąsajoje su tautos suverenitetu, panaikina. Pirmiausia ES įgauna teisinio subjekto statusą. Taip pat yra sumažinama galimybė vetuoti kai kuriuos sprendimus, t.y. įvedamas kvalifikuotos daugumos balsavimas, kai tuo tarpu minėtame Maastrichto sprendime vienbalsis balsavimas yra svarbus saugant suverenitetą. Taip pat prasiplečia ES vaidmuo užsienio ir saugumo politikoje, vidaus reikaluose, numatomos bendros karinės pajėgos, kai tuo tarpu Maastrichto sprendime tai atrodė būtinos sąlygos palaikyti suverenų valstybiškumą. Pažymėtina, kad ši sutartis taip pat skatina tiesioginius ryšius su ES piliečiais ir įvedamas didesnis Europos Parlamento vaidmuo.⁹³

M.Kumm teigia, kad Vokietijos pozicija yra kritikuojama dėl valstybės statistiškosios koncepcijos (*nation statist conception*), kuri nurodo, kad demokratinio legitimumo šaltinis yra *demos*, sudarantis valstybę, t.y. *demos* pririšamas tik prie valstybės, o ne prie pačios Europos. Autorius pateikia atvirą klausimą, t.y. ar tokia statiškoji koncepcija yra teisinga koncepcija interpretuoti Vokietijos Konstituciją. M.Kumm teigimu, Vokietijos Konstitucijoje nėra tvirtai numatyta valstybės koncepcija. Suvereniteto samprata čia nėra aiškiai įvardyta. *Demos* koncepcija pagal Vokietijos Konstituciją nėra pririšta prie valstybės, t.y. nacionalinio lygmens. Autorius net pabrėžia, kad toks „pririšimas” taip pat negali būti statiškas.⁹⁴

⁹¹ Albi A. ir Elsuwege P.V. The EU Constitution, National Constitutions and Sovereignty// European Law Review. - 2004, t.29, Nr. 6, p. 742

⁹² Carlsen v. Rasmussen, Danijos Aukščiausiasis Teismas, Balandžio 6 1998.

⁹³ Albi A. ir Elsuwege P.V. The EU Constitution, National Constitutions and Sovereignty// European Law Review. - 2004, t.29, Nr. 6, p. 752

⁹⁴ Matias Kumm: Who is the Final Arbiter of Constitutionality in Europe? Jean Monnet Centre Kumm M. Who is the Final Arbiter of Constitutionality in Europe?// Harvard Law Review, 1998. Taip pat galima rasti Jean Monnet internetinėje svetainėje: <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/98/98-10-.html>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

Ties šiuo klausimu yra įvairių pozicijų. Tačiau negalime paneigti, kad suvereniteto sąvoka visgi kinta ES integracijos procese. Kaip pabrėžia D. Kotchenov (cituodamas *Helper*), skiriamasis požūris tarp viršvalstybinės ir tarptautinės organizacijos yra didesnis suverenių galių perdavimas. Tačiau svarbu pažymėti, kad toks galių perdavimas nebuvo aiškiai įvardintas sutarčių tekste, tačiau ETT tikslingai išplėtojo suvereniteto ribojimo ir perdavimo (*transfer*) doktriną pradedant nuo *Costa* bylos. ES integracijos procese susiduriame su keistu reiškiniu, ką galėtume pavadinti „bendros kalbos“ neradimu. Vienos šalys vienaip įvardija šį fenomeną, kitos kitaip.⁹⁵

Kaip teigia A.Albi savo straipsnyje apie Baltijos šalių pataisų procesą sąsajoje su post-Maastrichto diskursu ir apie šių šalių konstitucinę suvereniteto sampratą, Baltijos šalys suverenitetą grindžia tik valstybe, t.y. suvereniteto sąvoka yra tiesiogiai susiejama su valstybės aspektu.⁹⁶ A. Albi teigimu, Baltijos šalių konstitucijose suvereniteto sąvoka yra itin „stipri“. Šios šalys laikosi tradicinės suvereniteto aiškinimo doktrinos, kuri buvo itin smarkiai plėtojama Vokietijos Federaciniame Konstituciniame Teisme Maastrichto byloje, ir vėliau itin kritikuojama dėl šios sąvokos tiesioginio susaistymo su nacionaliniu lygmeniu.

A.Albi savo straipsnyje nagrinėja Estijos Konstitucijos nuostatas kaip pavyzdį. Estijos Konstitucijos 1 dalis numato, kad Estija yra nepriklausoma ir suvereni demokratinė respublika, kurioje suvereni valstybės valdžia priklauso tautai (šioje vietoje galėtume įterpti ir panašias LR Konstitucijos nuostatas: 1 straipsnis : Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika; 2 straipsnis: Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai.). Taigi nors Lietuvoje dėl šios nuostatos nebuvo daug diskusijų, Estijoje šiuo klausimu buvo nemažai pasisakyta. Atsižvelgiant į Estijos Konstitucijos pirmą nuostatą, Konstitucinė Ekspertų Komisija teigia, kad prisijungimas prie ES reikalauja šios konstitucinės nuostatos pataisos. Ši komisija, pasitelkdama Konstitucinio Teismo teisėjo T.Kliimann nuomonę, pažymi, kad stojimas į ES nepakenktų nepriklausomybei, kai ES formuoja konfederaciją, o ne federaciją (išorinis suverenitetas), bet tai paveiktų suverenitetą, kadangi dauguma teisėkūros galių yra perduodama ES institucijoms, taigi pažymėtina, kad pataisos turėtų užtikrinti, kad ES yra konfederacija, ir sustabdyti Estijos dalyvavimą ES jei tai taptų federacija. Europos Konstitucijos priėmimas ar Europos Parlamento galių didėjimas į instituciją, prilyginamą „aukščiausiai valstybės valdžiai“, būtų ženklas, kad ES plėtojasi į federaciją. Estijos dalyvavimas tokioje federacijoje yra draudžiamas.

A.Albi teigia, kad Baltijos konstitucijos išsiskiria išskirtinėmis „suverenistinėmis“ (*sovereignist*) konstitucijomis. Taip pat pažymima, kad Baltijos šalyse post-Maastrichto

⁹⁵ Kotchenov D. Sovereignty Lying In Between? The Case of the European Community and the Member States// Journal of Eurasian Research, 2005 <http://www.actr.org/JER/issue5/6.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

⁹⁶ Albi A. The Central and Eastern European Constitutional Amendment Process in Light of the Post-Maastricht Conceptual Discourse: Estonia and the Baltic States//Kluwer Law International. - 2001, Nr.7, p.433.

diskursas, t.y. suvereniteto sąvokos kitimas, nėra plėtojamas, nes valstybės laikosi „suverenistinės“ pozicijos. Baltijos šalys, kaip teigia autorius, sprendžia tik techninius klausimus kaip tiesioginis taikymas, viršenybės principas, tačiau neapima jokios diskusijos dėl tradicinių konstitucinių koncepcijų rekonceptualizavimo galimybių ES integracijos procese. Baltijos konstitucijų įvardijimą kaip „suverenistinės“ lemia ne tik konstitucijų nuostatų nebuvimas dėl kompetencijos perdavimo tarptautinėms organizacijoms, bet ir sudėtingumas pakeisti nuostatas dėl pačio suvereniteto, t.y. tokių nuostatų keitimas reikalauja didelio pritarimo referendume.⁹⁷ Taigi galėtume daryti išvadą, kad suvereniteto samprata Lietuvoje yra tiesiogiai susiejama su valstybe ir yra laikomasi Maastrichto sprendimo koncepcijos.

A. Albi teigia, kad Baltijos šalių konstitucijos turėtų atspindėti ES viršvalstybinę prigimtį kartu su pakeista suvereniteto koncepcija. Tačiau, pasak autoriaus, dėl bendros istorijos konstitucinė teorija centrinėje ir rytų Europoje atrodo prisirišusi prie praeities paradigmos, kur suverenitetas yra grindžiamas valstybe. Autorius taip pat nurodo priežastis, dėl kurių turėtų kisti suvereniteto samprata, grindžiama valstybe:⁹⁸

- Europos Sąjungos kompetencija, apimanti itin daug sričių, įkaitant bendrą pinigų politiką, bendrą gynybos ir saugumo politiką. Be to, didžioji dauguma teisės aktų sukuriama ES lygmenyje;
- Daugumos balsavimo procedūra, galinti peršokti valstybės nepitarimą;
- ES teisės viršenybė ir tiesioginis taikymas;
- ETT praktikoje įvardintas EB/ES sutarčių „konstitucijos chartijos“ egzistavimas.

Taip pat svarbu, kad ES integracija reiškia viršvalstybinių institucijų, kurioms suteikiami įgaliojimai, tradiciškai priklausantys konstitucinėms valstybių valdžios institucijoms, atsiradimą, t.y. dėl to nacionalinės institucijos netenka kai kurių įgaliojimų.⁹⁹ Perdavus kompetenciją leisti įstatymus (dažniausiai priklausantią parlamentui), viršvalstybinė organizacija (Bendrija) įgyja savarankišką įstatymų leidybos kompetenciją, kurios taikymo rezultatai (Europos teisės normos) tampa svarbiais ir viršenybę (prieš įstatymus) turinčiais privalomais ir tiesiogiai taikomais teisės sistemos elementais.¹⁰⁰

V. Vadapalo nuomone, šiuolaikinėje nacionalinėje konstitucinėje teisėje jau nebegalima vartoti klasikinių Žano Bodeno (*Jean Bodin*) valstybės suvereniteto sąvokų.¹⁰¹ Suverenitetas

⁹⁷ Albi A. The Central and Eastern European Constitutional Amendment Process in Light of the Post-Maastricht Conceptual Discourse: Estonia and the Baltic States//Kluwer Law International. - 2001, Nr.7, p.439.

⁹⁸ Ibid. p.441

⁹⁹ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 8 (iš Brewer –Carias A.R. Etudes de droit public compare.Bruxelles:Bryulant, 2000. - p.431-433)

¹⁰⁰ Grzybowski M. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė: santvarkos ir teisės klausimai// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. – p. 40

¹⁰¹ Vadapalas V. Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą konstituciniai pagrindai// Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. - Vilnius: Justitia, 2002. - p.14.

visada buvo skysta koncepcija (*fluid concept*), prisitaikanti prie istorinio rakurso.¹⁰² Europos integracijos kontekste yra pateikiama daug naujų suvereniteto koncepcijų kaip „atvirasis valstybingumas“ ar „post-suverenitetas“. Todėl neatsitiktinai pradeda dominuoti pozicijos, kad nacionalinės teisės reikšmė menkėjanti, paneigiamas suverenitetas, palaipsniui išnyksta konstitucinių sistemų identiškumas.¹⁰³ Kaip teigia E.Jarašiūnas, XX ir XXI a. sandūroje pasikeitęs pasaulis verčia iš naujo įvertinti suvereniteto sampratą, kadangi teisinė doktrina turi atspindėti tikrovės pokyčius.¹⁰⁴ Suvereniteto klausimas susilaukia įvairių pozicijų. Šiandien galėtume tik pastebėti, kad diskusija dėl suvereniteto sąvokos rekonceptualizavimo yra viena esminių ES teisės kontekste, ypatingai tuo metu, kai ES bando įtvirtinti savo konstitucinį pagrindą.

Suvereniteto sampratos kitimas yra tiesiogiai susijęs su Europos *demos* koncepcijos plėtojimu. Europos *demos* koncepcija buvo plačiai diskutuojama po Maastrichto sprendimo. Kaip minėta, šiame sprendime Vokietijos Konstitucinis Teismas teigė, kad nėra Europos *demos*, t.y. bendro kultūrinio savitumo, istorijos. Nacionalinis konstitucionalizmas yra viršesnis už Europos konstitucionalizmą todėl, kad demokratija ir konstitucionalizmas gali egzistuoti tik *demos* buvime, o *demos* egzistuoja tik nacionaliniame lygmenyje.

Taigi *demos* koncepcija yra tiesiogiai susijusi su identiteto sąvoka, t.y. *demos* yra tapatinamas su valstybės identitetu. Į identiteto parėjimą į viršvalstybinį lygmenį galime žiūrėti iš dviejų pozicijų. Pavyzdžiui, A.D. Smith teigia, kad toks identiteto „perėjimas“ į viršvalstybinį lygmenį apima ir nacionalinio identiteto sąvokos kitimą.¹⁰⁵ Tuo tarpu J.H.H. Weiler teigia, kad pats nacionalizmo principas kinta, t.y. šis identitetas įgauna naują politiškumo formą, kuris yra grindžiamas ne nacionaliniais principais. Taip pat J.H.H.Weiler akcentuoja, kad Europos identiteto tapimas *demos* pasireiškia piliečių valia įgyvendinti savo demokratines teises, t.y. *demos* yra grupė žmonių, kuri sudaro kolektyvinę daugumą tam, kad įgyvendinti savo demokratines teises.¹⁰⁶ M.P. Maduro teigia, kad konstitucionalizmas ir demokratija nebūtinai turi būti suprantamas sąsajoje su nacionalinės valstybės idealu, t.y. nereikia tapatinti *demos* su etno-kultūriniu identitetu (kuris buvo minėtas Maastrichto byloje), kadangi iš pačio konstitucionalizmo idėjos kyla klausimas, ar galima dalyvavimą ir atstovavimą riboti kultūriniu identitetu.¹⁰⁷ J.H.H Weiler savo darbuose drąsiai kalba apie Europos *demos* egzistavimą ir Europos *demos* koncepcijos plėtojimą. J.H.H. Weiler teigimu, ši Europos identiteto sąvokos reikšmė iškilo dėl Europos integracijos etapų specifikos. Autorius

¹⁰² Albi A. The Central and Eastern European Constitutional Amendment Process in Light of the Post-Maastricht Conceptual Discourse: Estonia and the Baltic States//Kluwer Law International. - 2001, Nr.7, p.442.

¹⁰³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 8.

¹⁰⁴ Ibid. p.19.

¹⁰⁵ Smith, A.D. The supersession of Nationalism?// International Journal of Comparative Sociology. - 1990, p. 31:33

¹⁰⁶ Weiler.J.H.H. The Constitution of Europe „Do the New Clothes have an Emperor?“ - Cambridge: Cambridge University Press, 1999. - p. 344.

¹⁰⁷ Maduro M.P. Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p.. p.81

pažymi, kad Bendrijos susikūrimo pradžioje Bendrija neturėjo tiek daug įtakos nacionaliniams reikalams, todėl jos susikūrimo pradžioje diskusijos apie Europos *demos* nebuvo aktualios. Tačiau vėliau, didėjant Bendrijos kompetencijų apimtims, kilo vis daugiau diskusijų dėl Europos „demokratinio deficito“. Šis „demokratinis deficitas“ palietė nacionalinius interesus, todėl šiuo metu, užtikrinant ES veikimo legitimumą ir demokratijos egzistavimą ES lymenyje, neišvengiamai reikia kalbėti ir apie Europos *demos* kaip Europos demokratijos pagrindą.¹⁰⁸

Tokios koncepcijos plėtojimas yra itin sudėtingas konstitucinėje teisėje, kurioje, kaip ir buvo nurodyta Maastrichto sutartyje, tautos egzistavimas yra tiesiogiai siejamas su valstybe. Suverenitetas priklauso tautai, taigi Europos *demos* pripažinimas taptų nauju etapu jo sampratos aiškinime. I.Pernice, kalbėdamas apie naują tvarką, kurią įvardija kaip „daugiapakopis konstitucionalizmas“ (*multilevel constitutionalism*), teigia, kad „ši ES tvarka kyla ne iš nacionalinio suvereniteto, bet tiesiogiai iš žmonių valios ir suvereniteto, kurie sukūrė (*constituted*) Sąjungą per tokia procedūras, kurios nurodytos jų konstitucijose. Kadangi piliečiai patikėjo beveik visą valdžią nacionalinei valdžiai, sudarydami Europos Sutartis jie pertvarkė (*re-arranged*) sistemą ir delegavo – šalių narių žmonių bendru veiksmu – tam tikras galias ir įpareigojimus naujai sukurtai viršvalstybinei Europos valdžiai. Todėl sakyti, kad sutarčių šeimininkės (*Masters of the Treaties*) yra šalys narės būtų klaidinga, kadangi modernioje demokratijoje Valstybės nėra „šeimininkės“, bet visuomenės santvarkos ir valdžios palaikymo instrumentai“.¹⁰⁹ Toliau autorius akcentuoja, kad Europos viešos valdžios šaltinis yra Sąjungos piliečiai tiek, kiek tie patys piliečiai yra valdžios šaltinis pagal savo konstituciją, todėl nėra *a priori* viršenybės tiek Europos lygiu, tiek nacionaliniu lygiu.¹¹⁰

Sutarties dėl Konstitucijos Europai preambulėje minimas terminas „tautos, žmonės“ (*peoples*) gali būti traktuojamas kaip *pouvoir constituant*. Taigi užduodamas esminis klausimas, t.y. ar ši ES Konstitucija grindžia save steigiamąja konstitucine galia, ar savo galią kildina iš valstybių. Pirmuoju atveju Sutartis dėl Konstitucijos Europai įgyja steigiamąjį pobūdį, antruoju – tarptautine teise paremtą pobūdį, t.y. šalys narės perduoda kompetenciją pagal jų konstitucinę teisę.¹¹¹ Tačiau daugumos valstybių pozicija išliko ta, kad ES yra grindžiama tarptautinėmis sutartimis, ir kad nėra pagrindo kalbėti apie šios Sutarties steigiamąjį pobūdį, kadangi Europos lygmeniu nėra *pouvoir constituant*.¹¹² Taip pat svarbu akcentuoti, kad ši Sutartis dėl Konstitucijos Europai įsigalioja pagal

¹⁰⁸ Weiler, J.H.H. The European Union Belongs to its Citizens: Three Immodest Proposals, 1995
http://www.cijdelors.pt/%5C_update_%5Cpdf%5CUMModeloPol%C3%ADtico%5CDiscursoWeiler.pdf, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹⁰⁹ Pernice I. Multilevel Constitutionalisation in the European Union // European Law Review. - 2002, t. 27, Nr. 5, p. 518.

¹¹⁰ Ibid. p.520

¹¹¹ The United Kingdom Parliament. House of Lords: Examination of Witness: Paul Craig //

<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldselect/lddeucom/47/3101503.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹¹² Rochere J.D, Pernice I. European Union Law and National Constitutions: General Report to Fide XX Congress 2002. Walter Hallstein Institut 2003 // <http://www.rewi.hu-berlin.de/WHI/english/papers/whipapers1702/index.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10

šalių narių konstitucines tradicijas.¹¹³ Ispanijos Konstitucinis teismas, nagrinėdamas šios Sutarties atitikimą Ispanijos Konstitucijai, teigė, kad suvereniteto išsaugojimas yra grindžiamas Sutarties dėl Konstitucijos Europai I-60 straipsniu, kuris numato, kad valstybė pagal savo konstitucines nuostatas gali nuspręsti išstoti iš Europos Sąjungos.¹¹⁴ Nors ETT savo jurisprudencijoje pažymėjo nuolatinį suverenių teisių apribojimą, tačiau nepateikė įtikinančių argumentų tokiai nuostatai. Nacionaliniai teismai priima šią sąvoką itin atsargiai, ir tikriausiai nerasime vieningos nuomonės dėl jos interpretavimo. Atvirkščiai, galėtume pastebėti du visapusiškai prieštarigus suvereniteto aiškinimo variantus. Valstybės suvereniteto klausimas turėtų būti nagrinėjamas atsargiai, neskubant priimti skubotų sprendimų. Prie šių dienų suvereniteto sąvokos interpretavimo reikia prieiti nuosekliai, o ne skubotai.¹¹⁵ Kaip teigia E. Jarašiūnas, iš čia kyla baimė, kad tokie skubūs pokyčiai „neišplautų“ pačių sąvokų esmės.¹¹⁶

3. Konstituciniai teismai ir ES teisė

J.Žilys pabrėžia, kad Konstitucija, būdama pagrindinis šalies įstatymas, ne tik garantuoja joje įtvirtintą konstitucinę santvarką, pagrindines žmogaus teises ir laisves, tačiau suponuoja ir jos pačios apsaugos būtinumą, taigi Konstitucinio teismo vaidmuo užtikrinant konstitucinę viršenybę yra esminis.¹¹⁷ Pažymėtina, kad ES teisės konstitucingumo aiškinimo klausimai priklauso nuo nacionalinio konstitucinio teismo kompetencijos galimybių, t.y. nuo konstitucinės kontrolės institucijų konstitucinio statuso. Valstybių konstitucinėse sistemose numatomas skirtingas tarptautinių sutarčių konstitucingumo tikrinimo kontrolės formos. Išankstinė kontrolė yra numatyta Bulgarijoje, Vokietijoje, Slovėnijoje, Estijoje. Vėlesniojo tarptautinių sutarčių kontrolė numatyta Austrijoje, Graikijoje, Lenkijoje.¹¹⁸

ES teisės viršenybės principo reikšmė priklauso nuo jo pripažinimo nacionaliniuose konstituciniuose teismuose. I.Jarukaitis savo straipsnyje „Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė“ gana detalai pažymėjo su kokiomis kolizinėmis

¹¹³ The United Kingdom Parliament. House of Lords: Examination of Witness: Paul Craig //

<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldselect/lddeucom/47/3101503.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹¹⁴ Garcia R.A. The Spanish Constitution and the European Constitution: the script for a virtual collision and other observations on the principle of primacy - Part I/II. German Law Journal.2005. // <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=608>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹¹⁵ Kwiecien R. The Primacy of European Union Law Over National Law Under the Constitutional Treaty http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=649#_ftn10, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹¹⁶ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 21.

¹¹⁷ Birmontienė Toma, Jarašiūnas Egidijus, Kūris Egidijus, Maksimaitis Mindaugas, Mesonis Gediminas, Normantas Augustinas, Pumputis Alvydas, Vaitiekienė Elena, Vidrinskaitė Saulė, Žilys Juozas. Lietuvos konstitucinė teisė. - Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.- p.409.

¹¹⁸ Ibid. p. 458

situacijomis susidūrė kitos valstybių narių teismai, ir kuo remiantis buvo priimti sprendimai.¹¹⁹ Europos teisės santykis su nacionaline teise buvo nuolatos plėtojamas ir skirtingai apibrėžiamas, kadangi nacionaliniai konstituciniai teismai nenorėjo pripažinti besąlyginės ES teisės viršenybės doktrinos nacionaliniame lygmenyje. Italijos, Prancūzijos ir Vokietijos teismai tvirtino, kad Bendrijos teisės viršenybės principas yra ribojamas pagal šalių narių konstitucinius principus.¹²⁰ Konstitucinio Teismo pirmininkas E.Kūris pabrėžia, kad apie Europos teisės viršenybę LR Konstitucijos atžvilgiu nėra pagrindo kalbėti teisiškai, t.y. konstitucija nėra politinių kompromisų rezultatas.¹²¹ Konstituciniams teismams nebuvo priimtinas „konstitucinis“ Europos teisės aiškinimas, t.y. remiantis Vokietijos konstitucinės doktrinos kaip „Verfassungskonfirme Auslegung“ (aiškinimo konstitucijos dvasioje) principas, kurį ETT pritaikė Bendrijos teisės atžvilgiu¹²². Pagal šį principą ETT išplėtojo nuostatą, kad ES teisės negali paneigti jokia nacionalinės teisės priemonė, net ir rėmimasis konstitucine teise, kadangi jos teisėtumas ir galiojimas gali būti aiškinami tik pačios Europos teisės priemonėmis ir tik pačios ES teisės kontekste. Tačiau N.Walker teigia, kad kalbant apie ES konstitucionalizmą svarbu pažymėti ne tik teisėtos valdžios aspektą, bet ir neteisėto dominavimo aspektą.¹²³

Pažymėtina, kad dauguma konstitucinių teismų, kurie yra konstitucijų ir tautos suvereniteto sergėtojai, seka Vokietijos Federacinio Teismo archetipu. Pavyzdžiui, Vengrijos Konstitucinis Teismas panaikino įstatymą, kuriuo buvo įgyvendinta ES teisė, nes tai prieštaravo Vengrijos Konstitucijai.¹²⁴ Prancūzijos Conseil Constitutionnel aiškina ES teisės viršenybę kaip tarptautinių sutarčių viršenybę, o ne pagal specifinę Bendrijos teisės prigimtį. Italijos Konstitucinis Teismas nepripažino besąlygiškos Bendrijos teisės viršenybės ir pasiliko sau teisę tarti galutinį žodį šiais klausimais. Apibendrinant ETT ir valstybių konstitucinių teismų praktiką, galime daryti išvadą, kad nacionaliniai teismai su tam tikromis išlygomis pripažino Bendrijos teisės viršenybę, tačiau neabsoliučią.

Šiame procese taip pat yra labai svarbu suvokti politinį aspektą. Nacionaliniai konstituciniai teismai nepripažįsta visa apimtimi ETT plėtojamos jurisprudencijos nuostatų, teigdami, kad toks ETT dominavimas yra nepagrįstas ir net neteisėtas. Kaip teigia M.P. Maduro, svarbu šiame teisinės analizės procese atsižvelgti į „vien tik vieno institucionalizavimo“ (*single institutionalisation*) terminą. Šis terminas nurodo, kad analizuoti tik ETT veiklą nėra tikslinga, kadangi teismai tik

¹¹⁹ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. Europos teisės departamentas. http://www.lpvptm.lt/portal/start_visuom.asp?act=news&Tema=44&str=4494, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai // Justitia. - 2004, Nr.6, p. 36-36.

¹²² Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. Europos teisės departamentas. http://www.lpvptm.lt/portal/start_visuom.asp?act=news&Tema=44&str=4494, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹²³ Weiler J.H.H. In Defence of the Status Quo: Europe's Constitutional Sonderweg // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p32.

¹²⁴ Kühn Z. The Application of European Law in the New Member States: Several 2005// <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=647>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

„ižengia ir pataiso” politinio proceso sprendimus, t.y. pirmiausia neaiškumai kyla politiniame lygmenyje, kai politikai nesugeba išspręsti atsirandančių nesuderinamumų, todėl užtikrinant ES teisės vientisumą, ši darba turi atlikti ETT. Svarbu akcentuoti, kad jei politinis procesas blogai veikia, teismai veikia dar blogiau”.¹²⁵

P. Craig teigia, kad ES ir nacionalinės teisės santykiai gali būti sugrupuoti į šias kategorijas:¹²⁶

Pirmas atvejis - kai valstybė sutinka modifikuoti konstitucijos *status quo*. To pavyzdys galėtų būti Lietuvos Respublika, kuri pakeitė Konstitucijos nuostatas dėl ES piliečių teisės dalyvauti vietos rinkimuose pagal Europos Bendrijų Sutarties 19 straipsnį, nes Lietuvos Konstitucijos 119 str. numato tik LR piliečių teisę rinkti savivaldybių tarybų narius. Taip pat buvo pakeistos Konstitucijos nuostatos dėl užsieniečių nuosavybės į žemę apribojimo pagal Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalį. Šis apribojimas prieštarautų ES piliečių įsikūrimo teisei pagal Europos Bendrijų sutarties 43 ir 44 straipsnius. Taigi, LR Konstitucija buvo taisyta atitinkamai šiais dviem klausimais. Dabar daug diskusijų kelia Konstitucijos pataisos sąsajoje su euro įvedimu.

Antras atvejis – kai valstybė sutinka priimti apribojimus nacionalinių konstitucinių normų taikyme, kada ES teisė užtikrina šių normų pilną apsaugą ES lygmenyje. Toks pavyzdys galėtų būti Vokietijos Federacinio Konstitucinio Teismo jurisprudencijos atvejai. *Solange II* sprendime įvardinta, kad Teismas neišsižada jurisdikcijos pagrindinių teisių bylose, tačiau kadangi ES lygmenyje šių teisių apsauga yra garantuojama, tai leidžiama šiuos klausimus reguliuoti Bendrijos lygmeniu. Kaip teigia S.C.R. Iglesias, nuo tada, kai Bendrijos teisė apima pagrindines konstitucines vertybes, priimtinas visoms valstybėms narėms, tokia kolizija atrodo esanti tik hipotetinė.¹²⁷

Trečias atvejis – kai valstybės rodo savo atsisakymą priimti ES teisės viršenybę tokiu atveju, kai kyla konfliktas su „esminėmis” nacionalinėmis konstitucinėmis normomis. Tokie pavyzdžiai galėtų būti Prancūzijos ir Italijos teismų, kur teismai rodo nepritarimą galimybei menkinti konstitucinės sistemos fundamentalius principus. Tokia situacija iškilo, pavyzdžiui, dėl Maastrichto sutarties, kur Prancūzijos Konstitucinė Taryba pareiškė, kad ši sutartis yra priimtina tik jeigu nepakenkia esminėms nacionalinio suvereniteto įgyvendinimo sąlygoms.¹²⁸ Šios esminės sąlygos yra valstybės institucinė struktūra, valstybės nepriklausomybė, teritorinis integralumas, fundamentalios teisės ir laisvės.¹²⁹

¹²⁵ Ibid. p. 88.

¹²⁶ Craig P. The ECJ, National Courts and the Supremacy of Community Law. <http://www.ecln.net/rome2002/craig.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹²⁷ Iglesias S.C.R. Nacionaliniai konstituciniai teismai ir Europos Bendrijos teisė // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. – p.57.

¹²⁸ www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1992/92308dc.htm, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹²⁹ Albi A. ir Elsuwege P.V. The EU Constitution, National Constitutions and Sovereignty// European Law Review, tomas 29, Nr. 6 p. 742. p. 746.

Ketvirtasis atvejis – kai valstybės rodo savo atsisakymą priimti ES teisės viršenybę, kadangi yra įsitikinęs, kad ginčas yra ne Bendrijos kompetencijoje. Tai yra vadinamasis *Kompetenz-Kompetenz* klausimas.

3.1. LR Konstitucinio Teismo kompetencija ir ES teisė

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veikla, užtikrinant Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje, leidžia kalbėti apie veiksmingos, visą teisės sistemą lemiančios Konstitucijos sampratos įsitvirtinimą¹³⁰.

LR Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja LR Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti teisės aktai. LR Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai (LR Konstitucija 105 straipsnis). Nors Lietuvoje galiojanti teisės sistema grindžiama Konstitucijos viršenybe, Konstitucinio Teismo galimybės tirti ES teisės aktų atitiktį Konstitucijai yra labai ribotos. ažvelgdami į LR Konstitucinio teismo kompetenciją, galėtume rasti keletą galimų kolizinių situacijų sąsajoje su ES teise, t.y. LR Konstitucinio Teismo kompetencija aiškinti ES pirminę teisę, antrinę teisę kompetencijų peržengimo ribų klausimuose ir netiesioginę antrinę teisę, kuri pagal direktyvas ar kitus teisės aktus buvo inkorporuota į LR teisės sistemą.¹³¹

Pirmiausia svarbu pažymėti, kad LR Konstitucinis Teismas jau rėmėsi ES teisės aktais plėtodamas savo jurisprudenciją. Kaip pavyzdžius galėtume pateikti:

- 1998 m. gruodžio 8 d. nutarime¹³², sprendžiant mirties bausmės konstitucingumo klausimą, LR Konstitucinis Teismas rėmėsi Europos Parlamento 1997 m. birželio 13 d. rezoliucija, kurioje prieštaraujama mirties bausmei;
- 1999 m. spalio 6 d. nutarime¹³³, kuriame buvo sprendžiama dėl telekomunikacijų nuostatų, rėmėsi Europos Komisijos direktyva 90/388/ECC.
- 2002 m. kovo 14 d. nutarime¹³⁴, sprendžiant dėl Farmacinės veiklos įstatymo atitikimo, pažymėjo, kad Europos Sąjungos teisė nereglamentuoja vaistinių nuosavybės konkrečių klausimų ir leidžia valstybėms narėms pačioms spręsti, kaip reguliuoti vaistinių nuosavybės klausimus.

Pirmiausia pažymėtina, kad Europos pirminės teisės atitiktis nacionalinėms konstitucijoms klausimą yra nagrinėjęs ne vienos šalies konstitucinis teismas. To tikrinimo matas buvo

¹³⁰ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 10.

¹³¹ Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.60.

¹³² LR Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1998-12-11, Nr. 109-3004.

¹³³ LR Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1999-10-13, Nr. 85-2548.

¹³⁴ LR Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002-03-16, Nr. 28-1003.

nacionalinė konstitucija, o ne ES sutartis.¹³⁵ Pagal 1991 m. gegužės 21 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 12 straipsnį LR tarptautinės sutartys turi LR teritorijoje įstatymų galią. Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 17 d. nutarime (ir kituose nutarimuose) pažymėjo, kad ratifikuota tarptautinė sutartis turi įstatymo galią. Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalis nurodo, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar LR tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Pažymėtina, kad ES teisė yra sukurta valstybių narių pasirašytų tarptautinių sutarčių pagrindu, taigi tokia nuostata yra pagrindas tikrinti ES pirminės teisės konstitucingumą. Tačiau tokia pozicija turi daug prieštarinių argumentų. LR Konstitucinis Teismas negali nagrinėti tokios sutarties dėl to, kad ES teisės viršenybės prieš nacionalinę teisę principas yra grindžiamas konstituciniu (autonominiu), o ne tarptautine teise paremtu ES sutarčių prigimties supratimu.¹³⁶:

Į ES antrinę teisę taip pat galime žvelgti iš dviejų pozicijų.¹³⁷ Kaip teigia Z.Namavičius, antrinės teisės normos nepriklauso nei tarptautinei teisei, nei ES valstybės narės vidaus teisei.¹³⁸ Tai suponuoja, kad tiek ETT kompetencijoje yra vykdyti antrinės teisės kontrolę, tiek nacionalinių konstitucinių teismų kompetencijoje, kurie vadovaujasi nuostata, kad šalyje veikianti teisė negali prieštarauti Konstitucijai.¹³⁹

Jeigu kalbėtume apie ES direktyvų ir kitų ES teisės aktų įgyvendinimą nacionalinėje teisėje, galėtume pastebėti, kad į LR Konstitucinio Teismo kompetenciją įeina peržiūra įstatymų ar poįstatyminių teisės aktų, kurie perkelia ES antrinės teisės nuostatas į nacionalinę teisės sistemą. A.Normantas savo straipsnyje „Europos Teisingumo Teismo ir Konstitucinių Teismų kompetencijų santykis“ teigia, kad įstatymų ar poįstatyminių aktų, kuriais įgyvendinami ES antrinės teisės aktai, kontrolė būtų ir netiesioginė ES antrinės teisės kontrolė.¹⁴⁰ Panašiai argumentuoja Z.Namavičius savo straipsnyje „Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė“, teigdamas, kad direktyvų ryšys su Lietuvos vidaus teise išlieka, nes direktyvų įgyvendinimo formų ir metodų pasirinkimas yra valstybės vidaus kompetencijoje, taigi Europos direktyvos atitikties Konstitucijai nustatymas Konstituciniame Teisme yra nors ir komplikuoatas, tačiau įmanomas.¹⁴¹

Jeigu kalbėtume apie tiesiogiai taikomus reglamentus, ES antrinės teisės normų tiesioginis taikymas Lietuvoje nedera su LR Konstitucijos 7 straipsnio nuostata, kad negalioja joks įstatymas

¹³⁵ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 23.

¹³⁶ Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė// Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.14.

¹³⁷ Reglamentas yra taikomas tiesiogiai ir privalomas visuotinai visose valstybėse narėse. Direktyva yra privaloma kiekvienai valstybei narei, kuriai ji skirta, bet nacionalinės valdžios institucijos gali pasirinkti jos įgyvendinimo formą ir būdus. Sprendimas privalomas tiems, kam jis skirtas. Rekomendacijos ir nuomonės nėra privalomos.

¹³⁸ Ibid. p. 16.

¹³⁹ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 27.

¹⁴⁰ Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.57.

¹⁴¹ Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė// Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.16.

ar kitas aktas, priešingas LR Konstitucijai. Taigi tenka konstatuoti, kad ES antrinė teisė yra šalia Lietuvos teisės sistemos egzistuojanti, bet valstybėje tiesiogiai taikoma autonominė teisės sistema. ES antrinės teisės sistema yra grindžiama konstituciniais ES steigimo aktais, o ne valstybių narių konstitucijomis. Vadovaujantis tradicine suvereniteto sąvoka tenka pažymėti, kad tokia padėtis su suvereniomis tautos ir valstybės teisėmis sunkiai suderinama.¹⁴²

Kas būtų, jei ES institucijos, peržengdamos sutartyse numatytas kompetencijas, pasisavintų nacionalinių institucijų kompetenciją? Tai būtų kėsintis į nacionalinį suverenitetą, nepagrįstas nei sutartimis, nei Konstitucija.¹⁴³ Kuris teismas (nacionalinis konstitucinis ar ETT) turi teisę spręsti kompetencijos ribų klausimus? Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ numato, kad Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, numatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdytų narystės įsipareigojimus šiose srityse, taip pat naudotųsi narystės teisėmis.¹⁴⁴ Valstybė narė „dalindamasi ar patikėdama“ išlaiko savo kompetenciją nuspręsti perleidžiamų galių ribas, tačiau ETT yra linkęs *kompetenz-kompetenz* klausimuose taikyti ES teisės viršenybės principą.

ETT teigimu, tik šis teismas turį teisę nagrinėti bylas, kurios yra susijusios su kompetencijos ribomis, t.y. ETT yra galutinis tokios bylos aiškintojas, kadangi turi užtikrinti vieningą teisės aiškinimą visoms šalims narėms. Kaip teigia ETT pirmininkas S.C.R. Iglesias, iš tiesų tik Bendrijų steigimo sutartys, o ne nacionalinės konstitucijos, gali atsakyti į klausimą, ar Bendrijos teisės aktas atitinka Bendrijos teisę, ar jis buvo priimtas viršijant kompetenciją, kadangi laikantis bet kokio kitokio požiūrio, kiltų pavojus nevienodam Bendrijos teisės taikymui visose valstybėse narėse. Taip būtų pažeistas teisinio tikrumo principas. Bendrijos institucijos teisės aktas visoje Bendrijoje yra arba galiojantis, arba negaliojantis. Toks teisės aktas privalo būti vienodo pobūdžio visose valstybėse narėse ir visose turėti vienodą poveikį.¹⁴⁵

Tačiau ne visi nacionaliniai konstituciniai teismai sutinka priimti tokią poziciją. Atsižvelgiant į šių teismų poziciją, tik konstitucinis teismas gali nagrinėti tokio pobūdžio bylas. Nepaneigiamas faktas, kad Bendrijos teisė kyla nacionalinės konstitucijos pagrindu. Kaip teigia E.Jarašiūnas, valstybės, suteikdamos didžiulius įgaliojimus ES institucijoms, turi pasilikti paskutinio žodžio

¹⁴² Ibid. p. 17.

¹⁴³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 27.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstitucinių aktu Dėl Lietuvos Respublikos Narystės Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2004 Nr. IX – 2343, Vilnius.

¹⁴⁵ Iglesias S.C.R. Nacionaliniai konstituciniai teismai ir Europos Bendrijos teisė // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. -p.60.

teisę.¹⁴⁶ Kaip pažymi G.Beck, ETT neturi jurisdikcijos aiškinti pačių nacionalinių konstitucijų.¹⁴⁷ Taip pat pažymima, kad tarptautinė teisė yra ES teisinės santvarkos pamatas, taigi pagal tarptautinę teisę *Kompetenz-Kompetenz* klausimai priklauso valstybių suverenui. Bendrija be teisinio *Kompetenz-Kompetenz* negali turėti teismo, kuris galėtų spręsti *Kompetenz-Kompetenz* klausimus.¹⁴⁸

Analizuojant ETT ir valstybių teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad nacionaliniai teismai su tam tikromis išlygomis pripažino Bendrijos teisės viršenybę. Tačiau klausimas kas nustato kompetencijos ribas tebėra aktualus iki šiol. Atsižvelgdami į valstybių narių teismų sprendimus, galėtume pastebėti, kad jie nelinkę perduoti šio klausimo spręsti ETT. Vargu ar galima vienareikšmiai atsakyti į klausimą, kas apibrėžia kompetencijos ribas, nes pats atsakymas priklauso nuo to, kaip žiūrima į Bendrijos teisę. Kaip teigia E.Jarašiūnas, absoliutus ES antrinės teisės „konstitucinis imunitetas“ yra nepateisinamas.¹⁴⁹ Jeigu ETT aiškintų ES ribas, jis tartų ir galutinį žodį dėl šalių narių perduotų kompetencijų apimties, o tai yra sunkiai suderinama su nacionaliniu konstitucionalizmu.¹⁵⁰ Kaip teigia M.P. Maduro, šiam klausimui atsakymus nacionalinis lygmuo ir Europos lygmuo pateikia skirtingus.¹⁵¹

Pažymėtina, kad sprendžiant *kompetenz-kompetenz* klausimus Lietuvoje iškiltų nemažai problemų. Kaip minėta, LR Konstitucinis aktas įveda ES teisės viršenybės principą į Lietuvos teisinę sistemą, tačiau ES teisėje viršenybės principas galioja nacionalinių konstitucinių normų atžvilgiu, o Lietuvos teisėje ES teisės viršenybės principas nepaneigia LR Konstitucijos viršenybės principo, taigi ES teisės viršenybės sąvokos interpretavimas nacionaliniame lygmenyje ir ES lygmenyje yra netapatūs. Iš šio fakto seka išvada, kad jeigu ateityje LR Konstituciniam Teismui tektų aiškinti ES viršenybės principo esmę, LR Konstitucinis Teismas turėtų įvardinti šio principo turinį ir pripažinimo klausimą. Šiuo atveju LR Konstitucinis Teismas turėtų dvi išeitis, t.y. vadovautis ETT jurisprudencijoje suformuluota *acte clair* doktrina (apie ją kalbėsime toliau), arba aiškinti iškilusią koliziją LR Konstitucijos kontekste. Svarbu pažymėti, kad kompetencijos klausimai apima ne tiek kompetencijų atskyrimą, kiek pačių principų aiškinimą, t.y, tai paliečia Sąjungos ir šalių narių fundamentalią prigimtį.¹⁵²

¹⁴⁶ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 28.

¹⁴⁷ Beck G. The Problem of Kompetenz-Kompetenz: a conflict between right and right in which there is no preator // European Law Review. – 2005, t. 30, Nr.1, p. 51.

¹⁴⁸ T.Schilling. The Autonomy of the Community Legal Order – An Analysis of Possible Foundations// Harvard International Law Journal. – 1996, p. 389.

¹⁴⁹ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 28.

¹⁵⁰ The United Kingdom Parliament. House of Lords: Examination of Witness: Paul Craig // <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldselect/ldcom/47/3101503.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹⁵¹ Maduro M.P. Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p. 94.

¹⁵² The United Kingdom Parliament. House of Lords: Examination of Witness: Paul Craig // <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldselect/ldcom/47/3101503.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

3.2. LR Konstitucijos aiškinimo probleminiai klausimai ES teisės kontekste

Kaip mini E. Kūris, jei nėra radikalai keičiamas Konstitucijos tekstas, konstitucinė teisė kitaip ir negali plėtotis – tik per jurisprudenciją.¹⁵³ Todėl jurisprudencijos plėtojimosi svarba yra itin svarbi aiškinant konstitucinius principus, ypačingai jei tai kada nors ateityje paliestų ES ir nacionalinės konstitucinės teisės santykį.

V.Sinkevičius savo straipsnyje „Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos“ atskleidžia Konstitucijos aiškinimo specifiką.¹⁵⁴ Atsižvelgdami į šiame straipsnyje įvardintus konstitucinio aiškinimo dėsningumus ir principus, pabandykime šalia jų atskleisti šiuo atveju „hipotetinę“ ES teisės aiškinimo dinamiką. Pirmiausia V.Sinkevičius pabrėžia, kad Konstitucinis Teismas vadovaujasi nuostatomis, jog tarp konstitucinių nuostatų ir konstitucinių principų negali būti ir nėra priešpriešos, kad būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią sistemą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškreipiama ar paneigiama kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmė. Prie šio interpretavimo svarbu pažymėti, kad ES teisės viršenybės principas nacionalinėje teisės sistemoje turi rasti savo vietą šioje vidinėje darnoje. Skirtingas ES teisės viršenybės sąvokos interpretavimas nacionaliniame lygmenyje ir ES lygmenyje sukelia nemažai problemų. Jeigu LR Konstituciniam Teismui ateityje tektų aiškinti ES teisės viršenybės principo esmę, jam tektų įvardinti šio principo pripažinimo klausimą, galbūt jo prigimtį. Ši situacija yra didelis iššūkis nacionaliniams konstituciniams teismams, kurių *raison d'être* yra garantuoti Konstitucijos viršenybę

Taip pat V.Sinkevičius pažymi, kad suvokiant Konstituciją kaip joje įtvirtintų teisės normų ir principų visumą, kaip vieningą ir darnią sistemą, kurioje visos nuostatos tarpusavyje yra suderintos, tarp kurių yra pusiausvyra, konstatuotina, kad Konstitucijoje nėra spragų; tarp atskirų Konstitucijos nuostatų nėra prieštaravimų, o visos konstitucinės nuostatos ir jos preambulė yra tos pačios – aukščiausios - teisinės galios. Tačiau ar galime rasti pusiausvyrą tarp LR Konstitucijoje įtvirtinto ES teisės viršenybės principo ir Konstitucinės viršenybės principo? Ar tarp jų yra pusiausvyra? Minėti argumentai suponuoja, kad pusiausvyros tarp šių principų visgi nėra.

V.Sinkevičius pažymi, kad Konstitucija aiškintina remiantis tik ja pačia, jos pačios logika, jos normų ir principų ryšiais ir sąveika, konstituciniu visuminiu reguliavimu. Konstitucijos normų ir principų, konstitucinio reguliavimo turinio negalima aiškinti remiantis įstatymais ar kitais teisės aktais, neva konkretinančiais Konstituciją, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje. Pažymėtina, kad Konstitucija aiškintina taip, kad būtų užtikrintas konstitucionalizmas.

¹⁵³ Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai // Justitia. - 2004, Nr.6, p. 33.

¹⁵⁴ Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos // Justitia. - 2004, Nr.3, p. 2.

Taip pat galėtume užduoti atvirą klausimą, kiek stipriai gali veikti konstitucinį aiškinimą tokių teisinių sistemų pliuralizmas, kadangi, kaip teigia V.Sinkevičius, Konstitucija kaip "tobula teisė", kaip "ideali norma" (kaip idealus konstitucinis modelis) kiekvieną kartą yra uždedama ant pasikeitusios, pagal šį modelį dar neorganizuotos terpės, todėl labai svarbu, kad nauji besiformuojantys santykiai nenukryptų nuo Konstitucijos nustatytų parametrų. Tačiau galėtume pastebėti, kad Konstitucijos parametrai visgi kinta ES integracijos procese. Kalbėdamas apie suvereniteto sąvokos kitimą, E.Jarašiūnas teigia, kad tikėtina, jog ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, vadovaudamasis konstituciniu tekstu, savo ir kitų šalių jurisprudencine patirtimi, taip pat atsižvelgs į doktrinos pokyčius.¹⁵⁵

Nors LR Konstitucinis Teismas nėra susidūręs su kolizine situacija tarp LR Konstitucinės teisės ir ES teisės, tačiau jei tokia situacija įvyktų, LR Konstitucinis Teismas turėtų suvokti šį žingsnį kaip itin atsakingą, kadangi, kaip teigia V.Sinkevičius, suformuluodamas atitinkamą konstitucinę doktriną, šis teismas kartu susaisto save šia doktrina. Ateityje plėtojamos konstitucinės doktrinos negalės būti formuojamos neatsižvelgiant į Konstitucinio Teismo anksčiau suformuluotas doktrinas. Suformuluotos konstitucinės doktrinos toliau gali būti plėtojamos tik tuo pačiu, Konstitucinio Teismo jau atskleistu, konstituciniu pagrindu. Todėl Konstitucinio Teismo formuojama doktrina turi būti organiškai vieninga, čia negalimi jokie vidiniai "nelygumai", o tuo labiau prieštaravimai.¹⁵⁶ Šiuo atžvilgiu kokios pozicijos reiktų laikytis LR Konstituciniam Teismui aiškinant ES teisės viršenybės principą? Kokia apimtimi jį pripažinti? Ar taip pat atsižvelgti į ETT jurisprudenciją ir jos išplėtotą šio principo aiškinimą? Ar aiškinti šį principą pagal esamą politinį kontekstą? Ar aiškinti jį pagal savo vidinę konstitucinę logiką? Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucinis Teismas negali interpretuoti Konstitucijos remdamasis ne konstituciniais argumentais, t.y. vadovaudamasis politiniais, tikslingumo, racionalumo ar kitais panašiais motyvais, nepaisant to, kad visa narystė ES yra paremta bendrų tikslų siekimu Tokiu atveju LR Konstitucinio Teismo jurisprudencija taptų neprognozuojama, nebūtų užtikrintas Konstitucijos stabilumas. Taigi galėtume akcentuoti, kad Konstitucija turi būti aiškinama tik konstituciniais argumentais. Aiškinimas pagal politinius ir tikslingumo kriterijus negarantuotų konstitucinio stabilumo, t.y svarbu yra tai, kad Konstitucinis Teismas netaptų aktyviu politinio proceso subjektu, nes tai gali pakirsti pasitikėjimą Konstituciniu Teismu kaip nešališku politinio ginčo arbitru. Pabaigoje svarbu pažymėti dar vieną itin svarbų aspektą sąsajoje su Konstitucijos aiškinimu ES kontekste, t.y. Konstitucija negali būti interpretuojama *ad hoc*, nes politinės, socialinės ar kitos aplinkybės, kurios interpretavimo metu gali atrodyti ypač svarbios, praėjus kuriam laikui – gal gana ilgam - gali pasirodyti visiškai nereikšmingos.

¹⁵⁵ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 21.

¹⁵⁶ Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos// Justitia. - 2004, Nr.3, p. 6.

3.3. Bendradarbiavimas: preliminarus nutarimo procedūra

Europos Bendrijos Steigimo sutartyje 234 straipsnyje yra nustatomi ETT ir nacionalinių teismų santykiai. Šiame straipsnyje yra nurodoma, kad jeigu byloje, kurią nagrinėja nacionalinis teismas ir kurio sprendimai neskundžiami, iškyla minėtos sutarties interpretavimo ir Bendrijų institucijų aktų veikimo ar interpretavimo klausimas, taip pat atitinkamų organizacijų, įsteigtų ES Tarybos, statutų interpretavimo klausimas, toks teismas privalo kreiptis į ETT.

Ar galima Konstitucinį Teismą laikyti šiame straipsnyje minimu teismu? Ties šiuo klausimu yra dvi pozicijos. Pagal pirmąją poziciją Konstituciniam Teismui yra pavesta spręsti, ar įstatymai neprieštarauja Konstitucijai, o ETT jurisdikcijai priklauso sutartys ir antrinė teisė, taigi konstituciniai teismai nėra teismai pagal 234 straipsnį. Kita pozicija yra ta, kad Konstitucinis Teismas, norėdamas išsiaiškinti teisės akto, perkeliančio Bendrijų teisę į šalies vidaus teisę, prasmę, turi kreiptis į ETT ir prašyti išaiškinimo.¹⁵⁷

Kaip teigia V. Skouris, ETT Prezidentas, ryšys tarp ETT ir nacionalinio konstitucinio teismo yra grindžiamas bendradarbiavimu. V. Scouris teigimu, ES teisė yra viršesnė už nacionalinę teisę, tačiau tai nereiškia, kad nacionaliniai konstituciniai teismai yra instituciškai pavaldūs ETT. Priešingai, ES ir šalių narių teisinės struktūros turi būti regimos kaip paralelinės sistemos, kartu egzistuojančios toje pačioje viršvalstybinėje struktūroje ir turinčios savas jurisdikcijas.¹⁵⁸ Taip pat yra pažymima, kad preliminarus nutarimo procedūra yra būtent šių dviejų jurisdikcijų bendradarbiavimo būdas, t.y. preliminarus nutarimo procedūra yra dialogas tarp nacionalinio teisėjo ir ETT. Nacionalinis teismas prašo preliminarus nutarimo ETT kartu su faktinėmis ir teisinėmis bylos aplinkybėmis. ETT aiškina ES teisę ir pateikia atsakymus nacionaliniam teisėjui. Tačiau tai nereiškia galutinio bylos sprendimo, kadangi ETT neturi jurisdikcijos to padaryti. Kitais žodžiais, ETT nenagrinėja pačios bylos. Tai yra nacionalinio teisėjo kompetencijoje. ETT aiškina ES teisę ir pateikia gaires jos taikymui, o nacionalinis teisėjas taiko ES teisę nagrinėjamai bylai.

Tačiau pažymėtina, kad nepriklausomai nuo šios procedūros bendradarbiavimo prigimties, preliminarus nutarimo procedūra įpareigoja nacionalinius teismus, kurių sprendimai neskundžiami. Europos Bendrijų sutarties 234 straipsnis nurodo tokio teismo privalėjimą kreiptis išaiškinimo, kai byla apima ES teisės elementą. Taip pat V. Scouris pažymi, kad yra kitas saugiklis preliminarus nutarimo procedūroje - ETT teisinė praktika. Autorius pateikia *Kobler* bylą kaip pavyzdį. Šioje byloje aukščiausias šalies narės teismas kreipėsi į ETT išaiškinimo, tačiau kai buvo

¹⁵⁷ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 30.

¹⁵⁸ Vassilios Skouris : The Position of European Court of Justice in the EU Legal Order and its Relationship with National Constitutional Courts// The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union . p. 42 <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

informuotas apie buvusias tokias ETT bylas, nacionalinis teismas atsiėmė savo prašymą, manydamas, kad minėtam klausimui atsakymai jau yra ETT teisės praktikoje. Tačiau šis teismas deramai nepritaikė ES teisės ir išaiškino šią bylą savaip. Taigi bylos šalis, ponas Kobler, iškėlė bylą ETT dėl nacionalinio teismo sprendimo, argumentuodamas tuo, kad nacionalinis teismas nepritaikė tinkamai ES teisės ir priėmė savo sprendimą. Bylos šalis Kobler teigė, kad nacionalinio teismo sprendimas pažeidė tiesiogiai taikomą Bendrijos teisę ir nepritaikė tos teisės, kuri buvo nurodyta ETT praktikoje. Taigi ETT savo sprendime pažymėjo, kad jeigu asmens teisių pažeidimas dėl tokio teismo sprendimo (aut. kurio sprendimai neskundžiami) negali būti pataisytas, iš asmenų negali būti atimama teisė patraukti valstybę į atsakomybę tam, kad įgyti savo teisių teisinę apsaugą¹⁵⁹. Taigi V. Skouris teigia, kad jei aukščiausiasis teismas nesilaiko įpareigojimo kreiptis dėl preliminarus nutarimo ar nesilaiko ETT išaiškinimo, privatūs asmenys, kurių teisės buvo paliestos, gali tam tikromis sąlygomis laikyti šalis nares atsakingomis ir reikalauti nuostolių atlyginimo.¹⁵⁹ ETT 1981 metų byloje *CILFIT*¹⁶⁰ pažymėjo, kad galimos išimtys, kai kreiptis neprivaloma.:

- jei tiesiogiai nesusiję su byla;
- jei ETT jau yra atsakęs į panašų klausimą;
- jei akivaizdus Bendrijos teisės taikymas.

Ši byla garsi tuo, kad įdiegė vadinamą *acte clair* doktriną.¹⁶¹ V. Scouris teigimu, nacionaliniai konstituciniai teismai patenka į teismų apibrėžimą pagal 234 straipsnį. Preliminarus nutarimo procedūra buvo įvesta siekiant užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą, taigi teismo privalomumas kreiptis preliminarus išaiškinimo yra saugiklis šioje sistemoje. Valstybėse narėse dėl Europos Bendrijų sutarties 234 straipsnio nuostatų, t.y. ar konstituciniai teismai gali būti priskirti prie 234 straipsnio 3 dalyje nurodytų nacionalinių teismų, yra dvi priešingos nuomonės. Pažymėtina, kad ETT yra nustatęs kriterijus, pagal kuriuos sprendžiama, ar tam tikra valstybės narės institucija gali būti laikoma teismu. Šie kriterijai buvo aptarti *Vaassen*¹⁶² byloje. Pagal ETT išaiškinimą nacionalinis teismas yra pagal įstatymą įsteigta institucija, kuri yra nuolatinė ir nepriklausoma, įgaliota ginčui spręsti, turi procesines taisykles, taiko teisę ir kurios sprendimai šalims yra privalomi. Nekyla abejonių, kad valstybių narių konstituciniai teismai atitinka šiuos kriterijus. Vis dėl to ne visi konstituciniai teismai mano esą įpareigoti kreiptis į ETT pagal sutarties 234 straipsnį. Vokietijos Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad gali prašyti preliminarus nutarimo, tačiau jis iš

¹⁵⁹ Vassilios Skouris : The Position of European Court of Justice in the EU Legal Order and its Relationship with National Constitutional Courts// The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union . p. 42 <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹⁶⁰ byla 238/81CILFIT

¹⁶¹ Lepse A. Nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismo sąveika // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.39.

¹⁶² Byla 61/65 Vaassen

tiesų niekada tuo nesinaudojo.¹⁶³ Pavyzdžiui, Italijos Konstitucinis Teismas 1994 metais nusprendė, kad jis nėra prilyginamas paprastam teismui, koks buvo nurodytas Europos Bendrijos steigimo sutarties 234 straipsnyje.¹⁶⁴ Kita konstitucinių teismų grupė pripažįsta savo pareigą kreiptis į ETT ir prašyti jo preliminarus nutarimo pagal 234 straipsnį – tai yra Austrijos, Portugalijos ir Belgijos konstituciniai teismai.¹⁶⁵ Pažymėtina, kad tose valstybėse, kuriose konstitucinę kontrolę vykdo ne konstituciniai, o aukščiausieji teismai ar kitos specialios institucijos, yra pripažįstama pareiga kreiptis į ETT dėl preliminarus nutarimo (Nyderlanduose, Didžiojoje Britanijoje, Danijoje, Graikijoje, Švedijoje, Suomijoje). E.Kūrio teigimu, kol kas atviras klausimas, ar tokiu teismu pagal Europos pirminę teisę laikytinas LR Konstitucinis Teismas; šiuo atžvilgiu skirtingos nuomonės ir patys Konstitucinio Teismo teisėjai.¹⁶⁶

Kaip teigia M.P.Maduro, teismai turi suvokti sprendimų priėmimo esmę platesniame Europos kontekste, kadangi tokie konfliktai yra tarpvalstybinio pobūdžio, o konstituciniai teismai linkę į tai neatsižvelgti. Taip pat autorius priduria, kad nacionaliniai nukrypimai yra visgi galimi, bet jie turi būti ginčijami „universalium“ pagrindu, apsaugant ES teisės sistemos nuoseklumą ir integralumą.¹⁶⁷ Tikslas yra skatinti nacionalinių sprendimų universalumą sąsajoje su ES teise ir integruoti juos į nuoseklią nacionalinių teismų aiškinimo sistemą. Kitais žodžiais, į nacionalinius sprendimus dėl ES teisės neturėtų būti žvelgiama kaip į atskirą nacionalinį aiškinimą ir ES teisės taikymą, bet kaip į sprendimus, kurie yra integruojami į nuoseklumo ir suderinamumo reikalaujančią teisės sistemą. Jeigu nacionalinis konstitucinis teismas suvokia, kad sprendimas, kurį jis priims, taps Europos Sąjungos teisės dalimi, jis gali suvokti, kad tai gali paliesti visos sistemos aiškinimo pasekmes.¹⁶⁸ Taigi nacionaliniai teismai turėtų skatinti dialogą su ETT ir užtikrinti nuoseklų ES pliuralistinės teisinės sistemos struktūros plėtojimą. Ne tik identitetas, bet ir komunikacija turi būti puoselėjama tarp nacionalinės ir Europos teisinės sistemos.¹⁶⁹ Kaip mini E.Kūris, šiuo metu itin svarbi yra „abipusio draugiškumo aiškinimo“ idėja, kuri numato, kad ne tik nacionaliniai konstituciniai teismai turi aiškinti taip, kad atrastų suderinamumą su ES teise, bet ir ETT turi aiškinti savo teisę neignorodami nacionalinės jurisprudencijos.¹⁷⁰

¹⁶³ Iglesias S.C.R. Nacionaliniai konstituciniai teismai ir Europos Bendrijos teisė // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. – p.57.

¹⁶⁴ Plačiau apie preliminarus nutarimus: Sweet A.S., Brunell T.L. The European Court and the National Courts: A Statistical Analysis of Preliminary References, 1961-95 // Jean Monnet Center <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/97/97-14-.html>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹⁶⁵ Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. p. 56.

¹⁶⁶ Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai // Justitia. - 2004, Nr.6, p. 37.

¹⁶⁷ Maduro M.P. Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p. 96.

¹⁶⁸ Ibid. p. 98.

¹⁶⁹ Ibid. p. 98.

¹⁷⁰ Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai // Justitia. - 2004, Nr.6, p.33.

Matias Kumm taip pat mini, kokius padarinius turėtų tas faktas, kai konstituciniai teismai turėtų teisę peržiūrėti Bendrijos teisės aktus. Čia yra įvardijami du scenarijai, t.y. *Cassandra* scenarijus ir *Pangloss* scenarijus:

Pagal *Cassandra* scenarijų tai privestų ES į vidinės anarchijos būklę (*state of inter-statal anarchy*). Teismai nagrinėtų ES teisės gabaliukus dažniau nei savo teisės aktus. Valstybės narių konstitucijos remtųsi panašiu kaip tarptautinės teisės JT Chartijos 2 skyriaus 7 straipsniu, kuris numato išlygą pateisinti išipareigojimų nesilaikymą. Tai pat iškiltų sudėtingas uždavinys apibrėžti, kokios nuostatos yra taikomos ir kaip jos aiškinamos kiekvienoje šalyje. Pagal šį scenarijų ES degeneruotų į tarpvyriausybinių forumą, prarasdama savo teisinę veiklą.

Pagal *Pangloss* scenarijų, leidimas šalims narėms minimaliai aiškinti Bendrijos teisės konstitucingumą galbūt leistų priėti prie bendro nuoseklumo laikui bėgant. Šalys narės aiškintų ES teisę itin retai ir tik gerais tikslas. Greitai jos pripažintų konstruktyvią jėgą ES lygmenyje, stiprindamos Europos konstitualizmo plėtojimą trimis skirtingais būdais:

- pirmas būdas apima santykį tarp šalių narių teismų ir Europos teisinės sistemos, t.y. šių abiejų sistemų bendradarbiavimą aiškinant teisės aktus;
- antras būdas apima santykį tarp skirtingų šalių narių teismų, t.y. studijuojamos skirtingų šalių narių konstitucinių teismų plėtojamos doktrinos taip plėtojant vieningesnę Europos konstitucinę tradiciją;
- trečias būdas yra susijęs su teismo vaidmeniu kaip demokratijos skatinimo šalininku. Teismai skatintų debatus kaip ES turėtų plėtotis. Tai užtikrintų nacionalinių konstitucinių pataisų vienodą plėtojimą.¹⁷¹

Nacionaliniai konstituciniai teismai, aiškindami tokio pobūdžio bylas, neturėtų jų aiškinti izoliuotai, o atsižvelgti į bendrą Europos konstitucinę tradiciją, į konstitucinius principus, kuriuos jungia visa bendra Europos konstitucinė praktika.¹⁷² Vieningai plėtojama jurisprudencija taptų rimtu konstitucinių teismų pagrindu ES integracijoje.

Apžvelgus konstitucinės teisės mokslininkų darbus, galėtume pastebėti, kad siūlomi ir alternatyvūs šių dviejų teisinių sistemų sandūros sprendimai. *Kompetenz-kompetenz* klausimuose M.P. Maduro pabrėžia galimybę ES teisės ir nacionalinės teisės konfliktus spręsti *primus inter pares* būdu (pavyzdžiui, tarptautinės teisės būdu ar naujo konstitucinio teismo įsteigimu, kuri sudarytų ES ir nacionaliniai konstituciniai teisėjai).

Taip pat yra galimybė, kad konstituciniai teismai kreipsis į ETT preliminarus nutarimo, o ETT aiškins tokia situaciją atsižvelgdamas į šalies konstitucijos nuostatas. Jeigu nacionalinės

¹⁷¹ Kumm M. Who is the Final Arbiter of Constitutionality in Europe?// Harvard Law Review, 1998. Taip pat galima rasti Jean Monnet internetinėje svetainėje: <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/98/98-10-.html>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹⁷² Kumm M., Comella V.F. The Future of Constitutional Conflict in the European Union: Constitutional Supremacy after the Constitutional Treaty. Jean Monnet Center. // <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/04/040501-15.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

konstitucijos nuostatos nebūtų aiškios, ETT turėtų galimybę tai nurodyti ir pasiūlyti nacionaliniam konstituciniam teismui alternatyvų nacionalinės konstitucijos normos aiškinimą.

Kita galimybė būtų, kai nacionaliniai konstituciniai teismai, susidūrę su kolizija, informuotų ES Komisiją dėl galimo sprendimo. Tokiu būdu Komisija galėtų iškelti šį klausimą spręsti politiniame lygmenyje.¹⁷³ Taip pat pažymėtina, kad šiuose ginčiuose jau yra praktikuojamas toks neteisminis sprendimo būdas. Kai ES teisė per daug sumaišties įnešdavo konstitucinėms sistemoms, valstybės narės šią situaciją taisydavo Tarpvyriausybinės konferencijos pagalba, t.y. pataisydavo sutartis ar pridėdavo prie sutarčių protokolus. Pavyzdžiui, Protokolas Nr. 7 prie Maastrichto sutarties buvo pateiktas sąsajoje su *Grogan* byla dėl Airijos abortų įstatymo, o Europos Bendrijų sutarties pataisymas Amsterdamo sutartyje - dėl lyčių lygybės *Kalanke* byloje. Toks nesuderinamumą šalinimas yra pozityvus, tačiau tai taip pat atskleidžia valstybių nesugebėjimą apginti savo teisių pagal konstitucines nuostatas.¹⁷⁴

Taip pat svarbu pažymėti ir tą pusę, kodėl konfliktų neturėtų būti daug, t.y. šių teisinių sistemų suderinamumo erdvę. Pirmiausia, pirminė teisė įtvirtina bendrus principus kaip žmogaus teises ir laisves, demokratiniai principai ir.t.t. ES ir jos narių konstitucinės vertybės savo koncepcija yra vienodi, taigi galime teigti, kad konfliktas – jeigu jis yra – yra išskirtinio pobūdžio, kadangi konstitucinės teisės ir Bendrijos pirminės teisės lygmeniu santarvė yra principas, o konfliktas – išimtis.¹⁷⁵ Taip pat svarbu pažymėti, kad nacionalinė teisė vis vien išlaiko veto galią ES teisei ir tai yra svarbu, netgi jeigu ja nepasinaudojama.¹⁷⁶ Nors ir buvo tokių atvejų, kai ETT konstatavo nacionalinių konstitucijų neatitikimą ES teisei, tačiau ETT nepanaikino atitinkamas nuostatas, bet konstatavo jų neatitikimą Europos pirminei teisei, todėl valstybės narės turėjo koreguoti savo konstitucinį reguliavimą.¹⁷⁷ Taigi galėtume teigti, kad abi pusės viena kitos visiškai nepaneigia. Kaip teigia E.Jarašiūnas, Europos Sąjungos teisės ir Konstitucijos viršenybe grindžiamos nacionalinės teisės priešpriešinimas prasmingas tik kaip jų sąveikos analizės elementas. Svarbiausias šios analizės tikslas – nacionalinės ir ES teisės darnos, kryptingo jų veikimo užtikrinimas.¹⁷⁸

¹⁷³ Kumm M., Comella V.F. The Future of Constitutional Conflict in the European Union: Constitutional Supremacy after the Constitutional Treaty. Jean Monnet Center. // <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/04/040501-15.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

¹⁷⁴ Maduro M.P. Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p. 98.

¹⁷⁵ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004.- p.67.

¹⁷⁶ Maduro M.P. Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p. 97

¹⁷⁷ Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai // Justitia. - 2004, Nr.6, p. 36.

¹⁷⁸ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 32

Išvados

1. 2004 gegužės 1 d. Lietuva tapo viena iš visateisių Europos Sąjungos valstybių narių kartu su devyniomis kitomis valstybėmis. Lietuvai kaip ir kitoms naujosioms šalims narėms narystė Europos Sąjungoje – istorinis pasirinkimas. Visos naujosios šalys susidūrė su Europos integracijos proceso sąlygotomis teisinėmis problemomis. Šios problemos iškilo ir konstitucinės teisės srityje. Šalys narės turėjo ne tik papildyti ar pakeisti savo šalies konstitucinį reguliavimą, bet taip pat aiškinti ES integracijos sąlygotas dilemas jų nacionalinėje konstitucinėje jurisprudencijoje.

2. Viena iš esminių LR Konstitucijos pataisų buvo LR Konstitucijos papildymas Konstituciniu Aktu „Dėl Lietuvos narystės Europos Sąjungoje“, kuriame Lietuva sutiko patikėti dalį valstybės kompetencijų ES institucijoms. Prieš tai tokia galimybė LR Konstitucijoje nebuvo numatyta, taigi ši nuostata buvo būtina Lietuvai, siekiant integruotis į Europos Sąjungą. Svarbu pažymėti, kad pagal šį Konstitucinį Aktą Lietuva patiki ES institucijoms dalį savo valstybės kompetencijų, bet ne dalį suvereniteto. LR Konstitucija yra suverenios lietuvių tautos steigiamasis aktas. Lietuva dalyvauja Europos Sąjungoje remdamasi tik savo Konstitucija ir joje apibrėžtomis kompetencijos perdavimo kitiems subjektams ribomis.

3. LR Konstitucinis Aktas „Dėl Lietuvos narystės Europos Sąjungoje“ taip pat numato Europos Sąjungos teisės viršenybę nacionaliniams teisės aktams. Europos teisės ir valstybių narių teisės sąveikos problema yra plačiai diskutuojama teisininkų ir teisės mokslininkų. Šių dviejų teisinių sistemų reguliavimo turinyje galėtume išvelgti pozicijas, kurios nėra nuolankios Europos Sąjungos teisės viršenybės principo pripažinimui nacionalinės konstitucijos atžvilgiu. Nepaisant to, kad Europos Sąjungos teisė, kurią aktyviai kuria Europos Teisingumo Teismas, priskiria nacionalines konstitucijas prie „visų kitų“ teisės aktų, kuriems galioja Europos Sąjungos teisės viršenybė, valstybės narės ir jų jurisdikcinės institucijos neretai šią problemą vertina kitaip.

4. Europos Sąjungos teisės viršenybės pripažinimo klausimą tenka spręsti nacionaliniams konstituciniams teismams. Apibendrinę nacionalinių konstitucinių teismų jurisprudenciją, galėtume daryti išvadą, kad vieningos nuomonės nėra. Vieni konstituciniai teismai įvardija Konstituciją kaip turinčią aukščiausios teisės reikšmę politiniuose ir teisiniuose procesuose, kiti atsižvelgia į Europos Sąjungos integracijos politines ir teisines realijas ir interpretuoja šį klausimą Europos Sąjungos teisės raidos kontekste.

LR Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje dar nėra pateikęs savo pozicijos dėl LR Konstitucinės teisės santykio su ES teise. Šiuo metu galima tik prognozuoti, kokios pozicijos laikysis. Taip pat išlieka klausimas, ar LR Konstitucinis Teismas priskirs save prie Europos Bendrijų sutarties 234 straipsnio, kuriame įvardinta pareiga kreiptis į Europos Teisingumo Teismą dėl preliminarus nutarimo.

5. Nacionaliniai konstituciniai teismai, siekdami visapusiškiau interpretuoti konstitucinių nuostatų turinį ir dviejų teisinių sistemų sandūros klausimus, savo jurisprudencijoje turės vis labiau atsižvelgti į tuos konstitucinius pagrindus, kurie išreikšti daugumos valstybių narių konstitucijose. Tai užtikrintų nacionalinių konstitucijų aiškinimo vienodą plėtojimą ir padėtų kurti vieningesnę Europos konstitucinę raidą.

Šaltiniai ir literatūra:

Norminiai šaltiniai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. - 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu Dėl Lietuvos Respublikos Narystės Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. – 2004, Nr. IX – 2343.
3. Lietuvos Respublikos ir Europos Ekonominės Bendrijos bei Europos Atominės Energijos Bendrijos sutartis "Dėl prekybos bei komercinio ir ekonominio bendradarbiavimo // Valstybės žinios. - 1993, Nr. 7.
4. Europos Bendrijos, Europos Atominės Energijos Bendrijos, Europos anglies ir plieno bendrijos, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės, sutartis "Dėl laisvos prekybos ir su prekyba susijusių dalykų" // Valstybės žinios. – 1995, Nr.105-2347; 1996, Nr.49 (atitaisymas).
5. Europos sutartis, steigianti asociaciją tarp Europos Bendrijų bei jų Šalių Narių, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės // Valstybės žinios – 1998, Nr.11-266.
6. Stojimo į Europos Sąjungą sutartis// Valstybės žinios. - 2004, Nr. 1-1.
7. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis // Valstybės žinios - 2004 Nr.2-2.
8. Sutartis dėl Konstitucijos Europai // Europos Sąjungos oficialusis leidinys. - 2004, Nr. ISSN 1725-521X. // <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:LT:HTML>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
9. Treaty establishing a Constitution for Europe.// Official Journal of the European Union . - 2004, Nr.. ISSN 1725-2423 // <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
10. 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. - 2002, Nr.13-480.
11. 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. - 1999, Nr. 60–1948.

LR Konstitucinio Teismo nutarimai:

1. LR Konstitucinio Teismo 1994 vasario 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1994-02-19, Nr. 13-221.
2. LR Konstitucinio Teismo 1995 sausio 24 d. išvada // Valstybės žinios, 1995-01-27, Nr. 9-199.
3. LR Konstitucinio Teismo 1995 spalio 17 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1995-10-20, Nr. 86-1949.
4. LR Konstitucinio Teismo 1997 gegužės 29 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1997-06-04, Nr. 49-1173; atitaisymas – 1997-06-06, Nr. 50.
5. LR Konstitucinio Teismo 1997 birželio 17d. nutarimas // Valstybės žinios, 1997-06-20, Nr. 58-1351.
6. LR Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1998-12-11, Nr. 109-3004.
7. LR Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas // Valstybės žinios, 1999-10-13, Nr. 85-2548.
8. LR Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2002-03-16, Nr. 28-1003.

Europos Teisingumo Teismo bylos:

9. Byla 26/62 Van Gend en Loos
10. Byla 6/64 Costa v. ENEL.
11. Byla 11/70 Handelsgesellschaft.
12. Byla 106/77 Simmenthal.
13. Byla C-213/89 Factortame.
14. Byla 283/81 CILFIT.
15. Byla 90,91/63 Commission v. Luxembourg and Belgium.
16. Byla 294/83 Parti Ecologiste 'Les Verts' v Parliament.
17. Byla 61/65 Vaassen.
18. Opinion 1/91 (Re Draft Agreement on a European Economic Area).

Naudota literatūra:

19. Birmontienė Toma, Jarašiūnas Egidijus, Kūris Egidijus, Maksimaitis Mindaugas, Mesonis Gediminas, Normantas Augustinas, Pumputis Alvydas, Vaitiekienė Elena, Vidrinskaitė Saulė, Žilys Juozas. Lietuvos konstitucinė teisė. - Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. - p. 238 - 409
20. Grzybowski M. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė: santvarkos ir teisės klausimai// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. – p. 37-53.
21. Iglesias S.C.R. Nacionaliniai konstituciniai teismai ir Europos Bendrijos teisė // Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. – p.57.
22. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 6-36.
23. Kūtris G. Valstybės kompetencijos perdavimas Europos Sąjungos institucijoms ir konstitucinio teismo vaidmuo // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p. 8-23.
24. Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. – p. 55-68.
25. Lepse A. Nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismo sąveika // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.32-47.
26. MacCormick. Questioning Sovereignty, Law, State and Nation in the European Commonwealth. - . Oxford: Oxford University Press, 1999. – p.117.
27. Maduro M.P. Europe and the Constitution: what if this is as good as it gets // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p. 95-70
28. Maduro M.P. We, The Court, The European Court of Justice and the European Economic Constitution. - Oxford: Hart Publishing. - 1998 p. 175
29. Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė// Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.8-23.

30. Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - p.33-47.
31. T.Schilling. The Autonomy of the Community Legal Order – An Analysis of Possible Foundations// Harvard International Law Journal. – 1996, p. 389.
32. Vadapalas V. Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą konstituciniai pagrindai// Europos Sąjungos teisė ir Lietuva.- Vilnius: Justitia, 2002. - p. 26
33. Weiler.J.H.H. The Constitution of Europe „Do the New Clothes have an Emperor? - Cambridge: Cambridge University Press, 1999. - p. 344.
34. Walker N. Postnational Constitutionalism and the Problem of Translation // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
35. Weiler J.,Halter U. The Autonomy of the Community Legal Order: Through the Looking Glass. – US: Harv. Int'l L. J.,1996. - p. 411.
36. Weiler J.H.H. In Defence of the Status Quo: Europe's Constitutional Sonderweg // European Constitutionalism Beyond the State. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - p32.
37. Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų// Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. - Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004.- p.53-68.
38. Žilys J. Republic of Lithuania and the European Union: Legal Political Aspects of the Constitutional Basis// First Year in the European Union. - Riga: Latvian Academy of Sciences, 2005. – p. 84-88.

Cituoti straipsniai:

39. Albi A. ir Elsuwege P.V. The EU Constitution, National Constitutions and Sovereignty// European Law Review. - 2004, t.29, Nr. 6, p. 742.
40. Albi A. The Central and Eastern European Constitutional Amendment Process in Light of the Post-Maastricht Conceptual Discourse: Estonia and the Baltic States//Kluwer Law International. - 2001, Nr.7, p.433.
41. Beck G. The Problem of Kompetenz-Kompetenz: a conflict between right and right in which there is no preator//European Law Review. – 2005, t. 30, Nr.1, p.54.
42. Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai // Justitia. - 2004, Nr.6, p. 36.
43. Pernice I. Multilevel Constitutionalisation in the European Union // European Law Review. - 2002, t. 27, Nr. 5, p.516.

44. Rukštelytė V. Konstituciniai narystės Europos Sąjungoje pagrindai. Pirma dalis. // *Justitia*. - 2004, Nr.4, p.50.
45. Rukštelytė V. Konstituciniai narystės Europos Sąjungoje pagrindai. Antra dalis. // *Justitia*. - 2004, Nr.5, p.55.
46. Smith, A.D. The supersession of Nationalism?// *International Journal of Comparative Sociology*. - 1990, p. 31:33.
47. Vaičiukaitė J. EB teisės poveikis LR Konstitucijai// *Teisės apžvalga*. - 2000, Nr.3, p. 105.
48. Weiler J.H.H., Mortelmans K. Community Law: More than a Functional Area of Law, Less than a Legal System.// *Legal Issues of European Integration*. – 1996, p.42-43.

Interneto šaltiniai:

49. Craig P. The ECJ, National Courts and the Supremacy of Community Law// <http://www.ecln.net/rome2002/craig.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
50. Dann P.Thoughts on a Methodology of European Constitutional Law) // <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=647>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
51. Garcia R.A. The Spanish Constitution and the European Constitution: the script for a virtual collision and other observations on the principle of primacy - Part I/II. *German Law Journal*.2005. // <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=608>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
52. Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. Europos teisės departamentas // http://www.lpvpm.lt/portal/start_visuom.asp?act=news&Tema=44&str=4494, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
53. Kotchenov D. Sovereignty Lying In Between? The Case of the European Community and the Member States // *Journal of Eurasian Research*, 2005 <http://www.actr.org/JER/issue5/6.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
54. Kühn Z. The Application of European Law in the New Member States: Several 2005/// <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=647>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
55. Kumm M.,Comella V.F. The Future of Constitutional Conflict in the European Union: Constitutional Supremacy after the Constitutional Treaty. Jean Monnet Center. // <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/04/040501-15.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
56. Kwiecien R. The Primacy of European Union Law Over National Law Under the Constitutional Treaty http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=649#_ftn10, prisijungimo laikas: 2005-11-10.

57. LR Seimas. 2002-05-16 diskusija dėl pasiūlymo papildyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 136 straipsnį ir dėl Europos Sąjungos Konstitucijos idėjos // http://www3.lrs.lt/pls/inter/dba_intra.W3_VIEWER.ViewDoc?p_int_tekst_id=22065&p_int_tv_id=2272&p_org=0, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
58. LR Seimas. 2003 metų ataskaita // http://www3.lrs.lt/pls/inter/dba_intra.W3_VIEWER.ViewDoc?p_int_tekst_id=33888&p_int_tv_id=894&p_org=0, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
59. Mayer F.C. Supremacy - Lost? <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=650>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
60. Pernice I. Multilevel Constitutionalism in the European Union Walter Hallstein Institut 2002 // <http://www.rewi.hu-berlin.de/WHI/english/papers/whipapers1702/index.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
61. Reestman J.H. Primacy of Union Law . European Constitutional Law Review. 2005 // http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FECL%2FECL1_01%2FS1574019605001045a.pdf&code=16f02cad48ea0239d69390f92ddf4fcd, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
62. Rochere J.D, Pernice I. European Union Law and National Constitutions: General Report to Fide XX Congress 2002. Walter Hallstein Institut 2003 // <http://www.rewi.hu-berlin.de/WHI/english/papers/whipapers1702/index.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
63. Scheuing D.H. The Approach to European Law in German Jurisprudence. 2004. // <http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=446>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
64. Skouris V. The Position of European Court of Justice in the EU Legal Order and its Relationship with National Constitutional Courts // <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
65. Sweet A.S. , Brunell T.L. The European Court and the National Courts: A Statistical Analysis of Preliminary References // <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/97/97-14-.html>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
66. The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union . 2004. // <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
67. The United Kingdom Parliament. House of Lords: European Union - Sixth Report.2005. // <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldselect/ldeucom/47/4702.htm>, prisijungimo laikas: 2005-11-10.
68. The United Kingdom Parliament. House of Lords: Examination of Witness: Paul Craig.2005 //

- <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200304/ldselect/ldcom/47/3101503.htm>,
prisijungimo laikas: 2005-11-10.
69. Weiler, J.H.H. The European Union Belongs to its Citizens: Three Immodest Proposals, 1995.//
http://www.cijdelors.pt/%5C_update_%5Cpdf%5CUMModeloPol%C3%ADtico%5CDiscu%5C_rsoWeiler.pdf , prisijungimo laikas: 2005-11-10.
70. Zurn M. , Leibfried S. A New Perspective on the State: Reconfiguring the national constellation .2005.//
<http://journals.cambridge.org/action/displayIssue?jid=ERW&volumeId=13&issueId=S1>,
prisijungimo laikas: 2005-11-10.

Tinklalapiai, kuriuose galima rasti bylas ir kitą informaciją apie ES:

71. <http://europa.eu.int/>
72. <http://ue.eu.int/>
73. <http://ces.eu.int>
74. <http://curia.eu.int>
75. <http://europarl.eu.int>
76. Gateway to the European Union <http://europa.eu.int/index-en.htm>
77. Europos Teisingumo Teismas <http://curia.eu.int>
78. EB/ES sutartys http://europa.eu.int/abc/treaties/index_lt.htm

SUMMARY

In the process of EU integration Lithuania faced many complicated legal issues. Constitutional amendments were no exception. The Constitution of the Republic of Lithuania did not contain any provision for the delegation of state competences; therefore, in 2004 Lithuania adopted a Constitutional Act “On the Membership of the Republic of Lithuania in the European Union” by which it delegated certain state competencies to the European Union institutions. The Constitutional Act established that European Union norms are a constituent part of the Lithuanian legal order, and that they are superior to the provisions of national laws and other regulations. However, it must be emphasized that the wording of the provision “shall enjoy supremacy over the laws and other legal acts of the Republic of Lithuania” does not imply the Constitution itself.

The constitutional jurisprudence of the member states, the case-law of the Court of Justice and academic circles provide different interpretations for the primacy of EU law, the supremacy of the national constitutions, and the concept of sovereignty.

The Constitutional Court of the Republic of Lithuania has not yet expressed any position concerning the interrelationship of EU law and the Constitution of the Republic of Lithuania. Moreover, there is no answer to the question whether the Constitutional Court of the Republic of Lithuania should be regarded as the court of last instance, which must in such a case refer a preliminary question to the Court of Justice.